БИБЛИОТЕКА
РЕСПУБЛИКИ ТЫВА
ИМ. А.С.ПУШКИНА

ШЫН

№ 66 (18028)

2011 чылдың июнь 16, четверг

Садар өртээ 5 рубль.

1925 чылдың август 31-де үнүп эгелээн

Ниитилел-политиктиг солун

e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru

Студентилерниң археологтуг экспедициязы

ЧЕР ДЭЭРГИ ЧАЖЫТТАРЫН АЖЫДАРЫ-БИЛЕ...

...ткен дыштаныр хонуктарда ...ның өзүлде-сайзыралынга, ...бурунгаар хөгжүүрүнге улуг болур «Кызыл—Курагино» ...орук тудуунуң төлевилели... ...рхеологтуг шинчилел экспе...зының байырлыг ажыдыыш... болуп эрткен. 2011 чылдың ... айда ук экспедиция Орус ...фтыг ниитилелдиң Хайгаа...вүлелиниң даргазы Вла... Путинниң грантызын ойнап Россияның эртемнер акаде...ның Археология болгаш эт...фия институдунуң Сибирьде ...ры биле ТР-ниң Чазааның ...да Тываның гуманитарлыг ...лелдер институду ук төлеви... боттандырар. Орус географ...итилелдиң Президентизи, РФ...БЯ сайыды, Россияның Маа... бистиң чаңгыс чер-чурт... Сергей Шойгу төрээн че...кээп, төөгүге артып каар ба... онзагай болуушкун — бурун ...ың базырыктарын казып экспедицияны байырлыы...жыткан. ТР-ниң Чазааның ...ы Шолбан Кара-оолду бол...ергей Шойгуну лагерьниң ...тилери студент чаңчыл-биле ...иг сүт (сгущенка) база хлеб...ткуп хүлээп алган.

...зыл хоорайдан 40 км черде, ... суурунуң девискээринде ...оссиядан келген он-он сту...ерниң лагерь-хоорайжы...ургустунган. Новосибирск, ...ярск, Санкт-Петербург хоо...рындан болгаш Тываның университединиң студенти... Орус географтыг ниитилел...50 ажылдакчылары дээш, ...а өскелер улуг сонуургал...кспедицияга киржири-биле келген. Экспедицияның кол ...азы — бир дугаарында, ...л—Курагино» демир-орук эгелээриниң мурнунда, ооң ...аштап-арыглаары. Кандыг...уг тудуг ажылын кылып ...рда, хоойлу езугаар аңаа ...а археологтуг шинчилел ...арын баш бурунгаар ...ан турар ужурлуг. Ооң ол черни казып, шинчилел ...арын шыңгыы чоруткан..., чүгле ынчан тудуг ажылын эгелеп болур. Демир-орук келир чылын чазын тудуп ...ер. Ооң бетинде орукту ...-биле аштап-арыглаар. Ийи ...ында, чүгле бистиң ада...ривистиң эвес, а Тываның ...зэринге чурттап чораан уйгур, гунн чоннарның ...алын хандыр билип алыры...ларның кадагалаттынып калган чүүлдери — янзы... херекселдерин база ...ктарны дилеп тывары.

...аннар шынаазы» деп адаан ...едицияның бир сезону-ла ... дургузунда ажылдаар, ...-биле бо чайын лагерь 4 ...г болур. Чай дургузунда ...е 400 ажыг кижи солуш... ажылдаар. Ниитизи-биле олар 83 объектини шинчилээри көрдүнген. Ынчалза-даа казар ажылдар үезинде объектилерниң оон-даа көвүдей бээриниң магадылалы бар. Келир чылын кижи санын көвүдедип, 22-25 отрядтарны тургузар болгаш ажылдың деңнелин улам бедидер.

ТР-ниң Чазааның чанында Тываның гуманитарлыг шинчилелдер институдунуң директору Каадыр-оол Бичелдейниң чугаалап турары-биле алырга, казар ажылдарга Санкт-Петербург хоорайның материалдыг культура институдунуң болгаш ТИГИ-ниң төлээлери база киржир. Бо черде эң солун, эң ховар, чажыт чүүлдер шыгжаттынган, олар эртем ажылынга база бир улуг ажыдыышкын болур дээрзинге чигзиниг чок. Ол ышкаш бүрүнү-биле дерзэн (бай улустуңна боор) хөөрлерниң бары онзагай солун. Хааннар шынаазының чүгле Ээрбек девискээринде демир-орук тудуунга шаптараазын тургузуп турар 30 базырыктар бар.

«Дүүн бистиң бир отрядывыстың удуртукчузу кылаштап бар чорааш, душ бооп, дойдан кылган саваның кезиин тып алган. Ол дээрге 2 муң ажыг чылдар мурнунда чурттап чораан кижилерниң херексели-дир. Кандыг-даа казар ажылдар чокта черден бурун шагның чүүлдерин тып ап турарывыс улуг чедиишкин ышкажыл» — деп, Каадыр-оол Алексеевич чугаалады.

«Хааннар шынаазы» экспедицияның байырлыг ажыдыышкынынга, ооң ужур-дузазының дугайында Сергей Шойгу мынчаар чугаалаан:

— Кажан школачы чораан үелеримде, Тываның девискээринге болуп турган мындыг хевирлиг экспедицияларга улуг өөрүшкү, бедик күзел-биле киржир турган мен. Ол дээрге кайгамчык уттундурбас үелер-дир. Ынчан археологтуг экспедицияларның ачызында төөгүге, өске чоннарның езу-чаңчылын, культуразын билип алырынга сонуургалым оттуп келген. Бо 4 чыл уламчылаар төлевилелдиң боттаныышкынынга студентилер улуг үлүг-хуузун киириштирип, өзүп орар салгал улугларны хүндүлеп, эртемге, төрээн чер-чуртунга канчаар-даа аажок ынак болуп, бүгү назынында бодунуң мергежилинге бараан болуп келген археологтарның, антропологтарның, төөгүчүлерниң, эртемденнерниң болгаш оон-даа өскелерниң ажылын үнелээр дээрзинге идегээр мен. Удавас Москваның күрүне университединиң студентилери база экспедицияга кээп киржир. Ажылга кол-ла чүве — кижиниң саны эвес, а ооң шынары дээрзин утпаңар.

Мындыг хевирлиг экспедициялар — амыдыралдың школазы болур дизимзе, бичии-даа чазыг болбас. Чүге дээрге, мен баштай лагерьге келгеш, угум безин чуп билбес турган мен. Чоорту боттускайлаң чуртталгага чаңчыгып, берге-даа болза коллективке чурттаарынга өөренип алдым. Экспедицияларга бөдүүн школачы оолдан бичии эртем ажылдакчызынга чедир ажылдаан мен. Кижи боду кызар-ла болза, ала-чайгаар амыдыралдың делгем оруу мурнуңарга ажыттына бээр. Ажыы-биле чугаалаарга, силерге адааргаардыр мен, бо ышкаш солун ажылга киржири дег өөрүшкү кайда боор. Силерниң кылып чоруткан ажылыңарны үнелеп, доктаамал кээп турарымны аазап тур мен — деп, ол студентилерге чугаалаан.

«Бурган-биле эгелээлиңер! Улуг үүлеңерге чедиишкинни күзедим, студентилер».

Бо төлевилел 4 чылдың дургузунда күүсеттинер. Ооң чорудулгазының талазы-биле бүгү-ле чогуур айтырыглар шиитпирлеттинген.

Чазак Даргазы Шолбан Кара-оол Сергей Күжүгетовичиге өөрүп четтиргенин илереткеш, Владимир Путинниң чугаалааны чылыг сөстерин дамчыткан:

— Сергей Шойгуда кайгамчыктыг шынар бар. Ол кижи бүрүзүн бодунуң төрээн чуртунга ынак болурунче ала-чайгаар албадаптар. Аажок идегелдиг, чугаалаан сөзүнге кезээде ээ болур, быжыг туруштуг кижилерниң бирээзи — деп, Чазак Даргазы чугаалаан.— Бистиң республикага демир-орук дээрге келир үеже бүзүрелдиг орук-тур. Ол 20 муң хире ажылчын олуттарны тургузар. Демир-орук бистиң чуртувуска ажылдай бээр болза үлетпүр, социал-экономиктиг адырларга улуг өскерлиишкиннер, өзүүшкүннер болур дээрзинге чигзиниг чок. Ынчангаш бо экспедицияда киржип келген студентилерге байыр чедирип, оларга кол-ла чүүл улуг сонуургалдыг, бедик тура-соруктуг болурун күзээр-дир мен — деп, ол чугулалап демдеглээн.

Келген аалчылардан Россияның эртемнер академиязының төөгү болгаш материалдыг культура институдунуң археология хайгааралының бөлүүнүң удуртукчузу Наталья Федоровна Соловьева Тыва — онзагай оран дээрзин демдеглээн. «Азияның таптыг-ла чүрээнде турар Тыва шаг-шагдан бээр улуг эртемденнерниң, төөгүчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп келген. Хааннар шынаазынга даш, хүлер үениң кижилери безин ооң байлак хемнери, арга-арыы дээш аажок ынак, бердинген чораан. Ол ышкаш маңаа скифтер амыдырап чурттап чораан. Олар боттарының мифтерин тургузуп, делегейде билдингир, ат-сураглыг скиф-сибирь аң уран чүүлүн арттырып каан. А көшкүн чоннар Европада Персид хаандан Парфян хаанга чедир дезип, маңаа боттарының хааннарын хөөржүдүп турганы солун. Бөгүн бис оларның арттырып каан төөгүзүн шинчилээр бис» — деп ол айыткан.

«Хааннар шынаазы» экспедицияның удуртукчузу, Россияның эртемнер академиязының Археология болгаш этнография институдунуң кол эртем ажылдакчызы Юлий Сергеевич Худяков 1973 чылда студент турган үезинде Тывага кээп чораан. Ооң чугаалап турары-биле, ук төлевилелде бир чылдың дургузунда муң ажыг базырыктарны казары көрдүнген. Тываның девискээринде 37 хөөр-базырыктар бар болуп турар. Ынчангаш демир-орук тудуунга шаптараазын тургуспазы-биле оларны шуптузун казар, арыглаар. Ол ышкаш черде бастырган үнелиг, төөгүлүг тураскаалдарны шинчилээри аажок солун болгаш хары угда кончуг харыысалгалыг, улуг ажыл. Ынчангаш студент кижи бүрүзүнүң күжү аажок чугула.

Бистиң чуртувустуң ыдыктыг чери бодунда хөй-ле чажыттарны шыгжап чоруур. Ынчалза-даа ол кижи бүрүзүнге чажыттарын ажытпас, ол чүгле ук черниң агаар-бойдузунга, ооң төөгүзүнге, езу-чаңчылдарынга ханы хүндүткелдиг кижилеринге хайыралдыг чажыдын ажыдар. Чер, дээр-биле ханы, сырый харылзаалыг ховар дээн кижилер чер дээргиниң ажык сеткилин ээлдирип эккээр. Ынчангаш «Адыг-Ээрен» ниитилелиниң хамнары арыглаашкын езулалын кылып, студентилерниң ажылы чогумчалыг, байлакшылдыг болзун дээш, өргүлдү кылган.

Төрээн Тывазының төлептиг оглу Сергей Шойгу хүүрек-биле бир дугаар тураскаалдыг казыышкынын четтикпейн манап турган студентилерниң караанга кылгаш: «Бурган-биле эгелээлиңер, бүгү чүве эки болзун! Ура!» дээрге, турганнар улам сорук кирип, адыш часкап, хей-аът кирген.

«Хааннар шынаазы» экспедицияның ажылы чедиишкинниг эгелээн. Тыва черниң төөгүзүн кызымак өөренип, ооң езу-чаңчылдарынга бедик хүндүткел-биле келген студентилерге Чер дээрги чажыттарын ажыдып, бүгү байлаан харамнанмайн сөңнээр-ле болзунам деп күзээр-дир мен. Ооң-биле Тывавыстың бурунгаар сайзыралхөгжүлдези улам бедип, тыва чоннуң тура-соруу кезээде быжыг, хей-аъды улам бедиир!

Алдынай БАДЫ-ХОО.

Ренат САНГЫ-БАДРАНЫҢ тырттырган чуруу.

Июнь 12 – Россия хүнүнд

«НАЙЫРАЛДЫҢ ЧЕЛЭЭЖИ – 2011»

Июнь 11-12 хүннеринде найысылалга национал культураларның «Найыралдың челээжи аттыг» III регионалдыг фестивалы эрткен. Кандыг-даа эртип турар культурлуг хемчеглер дег, бо фестиваль чоннуң уран чүүлге ынакшылын, салым-чаяанын илередип, чаа-чаа күүседикчилерни ажыдып, чаа-чаа күүселделерни көрүкчүлерге бараалгадыр. Бо фестивальга чүгле Россияның хөй националдыг чоннарының иштинден эвес, а даштыкы чурттарның чоннарының культураларын төлээлеп келгеннер бар.

Бирги хүн. Хакасия, Бурятия, Красноярск край, Кыргызстан, Моол, Кыдат, АКШ-тан болгаш бистиң республиканы төлээлеп турар коллективтер: «Угулза», «Хөгжүмчү», «Чиргилчин», «Раздолье», «Тайга сыны», «Сарадак», «Сайдаяк», «Найысылал», «Ак-Чаян», «Энелер», немец культураның төвү дээш, ниитизи-биле 20 чогаадыкчы коллективте шупту 154 киржикчи бар.

Мында бодунуң чонунуң культуразының эң шыырак төлээлери бар дээрзин билип көргеш, кыдат чоннуң ушузун-даа, моолдарның танцы-самын-даа, кыргыстарның аас чогаалын-даа ол нацияның төлээлери эң бедик деңнелге күүсеткен деп бодаар мен. А орус улустуң болгаш тыва улустуң аас чогаалын көрүкчүлер эки билир болгаш эки күүседилгени деткип, адыш часкаашкыннары-биле үдеп турду. Бир дугаар хүнде концерт программазындан 6 тускай шаңналче кирер коллективтерни илеретккен.

Ийиги хүн. Фестивальдың ийиги хүнүнде аалчылар найысылалдың онза чараш черлеринге чедип, культура сайыды-биле ужурашкан. Аалчыларны Тываның культуразының, ооң чонунуң скиф алдынының, демир-орук тудуунуң баштайгы рельстериниң дугайында айтырыгларны сонуургап салган.

Ол-ла үеде театрның мурнуу чүгүнге садыг майгыннарын типкен. Ында республиканың ус-шеверлериниң кылган ажылдарын авторлар боттары делгээн.

Кызыл кожууннуң Немелде өөредилге төвүнүң Каа-Хем суурда болгаш Шамбалыгда салбырларының уругларының кылган ажылдары барык дыка хөйү-биле делгеттинген. Наталья Венгер, Мая Чойгал тус-тузунда боттарының бөлгүмүнде кээп турар уругларның бисер-биле кылган, тыва национал хептерни даараан, чазап кылган кылыгларын делгеп бараалгаттылар.

Херээжен кижи чазанып өөредип турарын бо удаада көрдүм. Тамара Доржуевна Ондар янзы-бүрү хевирлиг кештерни өрүп, оон аъттың дериг-херекселдерин өөредип турар болду. Бичии ойнаар аъткыгашты ол садыгның ойнаарагын хевирлеп тургаш кылгаш, хамык дериг-херексел-биле чүмеп алган.

Элегес-Аксыдан Айсаана Монгуш болгаш Кызылдан Айланмаа Сандык даараан идик-хевин, Дерзиг-Аксыдан Анатолий Салчак бодунуң кылган хөгжүм херекселдерин, эдип чазаар колониядан янзы-бүрү кылыгларны делгээн садып алыкчылары үзүлбейн тур.

Бай-Тайга болгаш Тожу кожуунну онзалап демдеглевес аргажок.

Мерген Чүлдүм эш-өөрү оолдар-биле тускай чазаныр черни ажыткан, ыяштан чазаан янзы-бүрү хемчээлдиг шыдыраалар, бажың херекселдери майгынны долдур, мен көрүп турумда, бир шыдырааны садып алгаш барды. Селикмаа Байдос, Ачиймаа Таргын, Вера Карыма олар база хостуг үезинде дааранырынга ынак, оларның кылыгларын делгээн майгында дазылдан кылган аяктарны чон аажок сонуургап садып ап тур.

Тожуда Тоора-Хем суурнуң культура төвү аажок чараш кылдыр дериттинген деп бодайдыр мен. Ооң костюмери Аида Комбунуң даараан идик-хевин «Тыва — бистиң өргээвис» деп фестивальга көрген болгай бис Ол база бо делгелгеде киржип келген Культура төвүнүң чурукчузу Вячеслав Торжу аң кештеринден кааcталгаларны бараалгадып тур.

Шаңналдар. "Фольклор" тускай шаңналдың лауреады Бай-Тайганың «Тайга сыны» ансамбль, Культура яамызының национал оркестриниң «Хөгжүмчү» ансамбли. «Чаңгыстың күүселдези" тускай шаңналга Дарья Син (Немец культура төвү), Э Стоун (АКШ), Ольга Сультр (Хакасия), Сабиркан Ыса (Кыргызстан), «Ыры хө ансамбль» деп тускай шаң «Чиргилчин», «Угулза», «Ча чаан езулал жанрынга» «Гул (Бурят Республика), «Ой (Моол), «Хореография» «К ка» (Красноярск), «Улусту коллективтери» деп тускай налга «Сайдаяк» (уран училищези), «Раздолье» (культура төвү) төлептиг бол

Түңнел. Фестиваль ни биле бодунуң сорулгазын алган деп санаар мен. Чүге д көрүкчүлер киржикчи бүрү күүселдезин изиг адыш час кыннары-биле уткуп, үеде чоннарның культуралар сонуургалын илередип турд

Айлаң ДАРЖ

Ренат САНГЫ-БАДРА тырттырган чуруктары.

АРЗЫЛАҢ АДЫН КАТАП БАДЫТКААН

Россия хүнү байырлалдың хөй янзы культурлуг программаларының аразында көскү черни ээлеп турар тыва хүреш маргылдаазы июнь 12-де Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионга Кызыл хоорайның мэриязының шаңналы дээш болуп эрткен.

Чаңчыл езугаар хүреш эгелээриниң бетинде, чараш кыстар ак хадак сунуп, мөгелерни уткуп, чыылган чонга бараан болган. Маргылдааны Кызыл хоорайның мэри В.Т.Ховалыг байырлалдыы-биле ажыдып, чыылган чонга байыр чедиргеш, тыва мөгелер удавас болуп эртер «Көшкүн чоннарның хүрежинге» төрээн чериниң адын бедии-биле тудуп, төлептиг киришкеш, тиилелгени чедип алырынга бүзүрелин илереткен. Тыва Арат Республиканың тургустунганының 90 чылынга тураскааткан бо хүреш маргылдаазы делегей чергелиг улуг маргылдаага белеткелдиң бир онзагай хевири дээрзин ол демдеглевишаан, мөгелерге чедиишкиннерни күзээн.

Маргылдааның тугун Тыва Республиканың Арзылаң мөгези Эрес Кара-Сал киискидип үндүрген. Шынап-ла, Эрес Кара-Сал аңаа езулуг төлептиг мөге. Сүт-Хөл кожуунга болуп эрткен Наадымга ол шүүлген соонда, улам хей-аът кирген. Европа чемпионаттарынга база бодунуң деңзизиниң аайы-биле чайынналчак чедиишкиннерни ол чедип ап келген.

Мөгелер девип үнеринге белеткенип турар аразында уран чүүлдүң тергиинери — Тываның Улустуң артизи Станислав Ирил, аныяктарның «Найысылал» ансамбли чыылган чонга ыры-шоору-биле аян туткан.

Хүреш солун болгаш көрүштүг болур-дур дээрзи билдине берген, чүге дизе маргылдаада чоннуң улуг сонуургалын болдуруп турар, шыырак Арзылаң мөгелер Маадыр Монгуш, Андрей Хертек, Эрес Кара-Сал, Сайын-Белек Түлүш болгаш начын мөгелер Опанас Семис-оол, Начын Монгуш, Сылдыс Монгуш, Алексей база Андрей Монгуш алышкылар киржип турар. Спортчу тайылбырлакчы болуп сөөлгү үеде алдаржаан Тываның Улустуң хөөмейжизи Конгар-оол Ондар, Тыва Республиканың күш-культура болгаш спортунуң оралакчы сайыды Радислав Наважап мөгелер дугайында солун факт-барымдааларны көрүкчүлерге чедингир болгаш солун кылдыр тайылбырлап, оларның тиилелгелерин чоргаарал-биле чарлап турдулар. Ылаңгыя хөйге чаа билдинип орар аныяк, шыырак мөгелеривис Күзечи Куулар, Буян Бурбучук, Отчугаш Тежит, Найдан Ооржак, Кызыл-Кат Кенден, Эртине Допуй-оол, Сонам Соян, Валерий Сендий дугайында хөй чаа чүүлдерни оон дыңнап, билип алдывыс.

Шаңналдыг 1-2, 3-4 черлерни ээлээн мөгелер.

Хүреш эгелээн дег болган соонда, үр-даа болбаан, 16 мөге арткан. Начын мөге Сылдыс Монгуш биле Улуг-Хемниң аныяк мөгези Буян Бурбучук таварышкан. Арзылаң мөге Маадыр Монгушка Өвүрнүң аныяк мөгези Андрей Монгуш душкан. Буян азар арганы кончуг эптиг ажыглааш, Сылдысты октаан. Арзылаң мөге биле Андрей ачыр-дачыр сегиржип келгеш, хончулаштырган соонда, хоочун мөгени аныяа октаан.

Сес мөге арткан. Бо салыгда оюн дыка солун болган. Угбашкылар оолдары Эрес Кара-Сал биле Андрей Хертек — ийи Арзылаң таварышкан. Кады төрээн алышкылар — Өвүр оолдары — Алексей биле Андрей Монгуштар душчуп келген. Тыва хүрештиң онзагайы ында: улуг-бичии-даа душчу бээр, хан-төрел алышкылар-даа, халышкылар-даа таваржы бээр, ынчалза-даа демисел дөмей-ле кайгамчык чидиг болур. Бо удаада база ындыг болган: кым-даа, кымга-даа анаа дүжүп бээрин бодаваан. Начын Монгушка Буян Бурбучук, Арзылаң мөге Сайын-Белекке (май 1-ниң хүрежинге стадион долу көрүкчүлерниң күзелин хандырып, моол мөгени октаан мөгевис бо-ла болгай) Опанас Семис-оол таварышкан. Бистиң начын мөгелер шыырак-ла хүрешти. Кайы-даа маргылдаага олар черле ындыг, ынчангаш оларның Арзылаң мөге апаары мыйда деп болур. Олар шупту чараш хүрежи-биле көрүкчүлерни өөрткен.

Чидиг демиселдиң түңне дөрт мөге арткан. Олар мы таварышкан: Эрес Кара- Андрей Монгуш, Сайын- Түлүшке Начын Монгуш. Кара-Сал аныяк мөгени чииги октаан. А Арзылаң мөге С Белек Түлүш көрүкчүлерни ынак аныяк мөгези Начын гушка бо удаада кагдырды. Н ның тиилелгезинде көрүкчүл алгыржып-кышкыржып, минута дургузунда аарып к ниниң үлүг-хуузу черле тург боор. Олар ийиниң сеги алыышкыны көрүкчүлерниң кичээнгейин хаара тудуп, сонуургалды болдурганын де левес аргажок.

Түңнел салыг. Ийи мөг Эрес Кара-Сал биле Начын гуш. Европа, делегей маргы ларынга кады киржип, тө Тывазының адын төлептии камгалап, удурланыкчыла чыттыр ажар ийи мөге ам боттары тутчуру ол. Начын б кижиге алзыр эвес, ойтур чыдырда безин карак ч аразында удурланыкчызы ыяап-ла кырын орта дүжер ле болгай. Ооң чараш хүр магадавас кижи кайыда б Начын дээш аарып шаг болд хүрежип тұрары-даа көрү чараш! Ынчалза-даа Арзылаң адын бадыткап Эрес Кара октап кагды.

База катап Эрес Кара шүүлген. Эр хей, Эрес!

Кызыл хоорайның мэр шаңналдыг черлерни ээлээн лерге хүндүлел бижиктерни гаш акша шаңналдарын тыва

Светлана ДАЧЫН-Х

Каң-оол САТТЫҢ ты тырган чуруу.

ҮЛЕГЕРЛИГ ЭМЧИ — ИЕ

Октябрина Алексеевна Ховалыг 1998 чылда Кызылдың эмчи училищезин чедиишкинниг дооскаш, №2 ниити арыглар эмнелгезинге эмчи сестразы болуп ажылдап эгелээн. Ол дегдирип аараан, тыныш органнарында астма-лаан дээн ышкаш оон-даа өске янзы-бүрү аарыгларлыг улусту хайгаарап, эмнеп турар.

Аарыг кижиниң дамырын шын, эмнээр эмчи кижи—аарыг туң тынын алыр, харыысалга-бедик арга-дуржулгалыг болур ээзи билдингир. Октябрина Алексеевна чымчак холдары, ыг сөстери-биле дыка хөй ыг кижилерни сегиткен, ынга бердинген, мөзү-бү-гү эмчи. Ол бодунуң бөдүүн, зиг аажы-чаңы-биле коллек-ниң хүндүткелин чаалап алган. брина Ховалыг 4 ажы-төлүнүң елдиг иези, ооң өөнүң ээзи ай-Мерген Алдандаевич — г сагыш човангыр ада, өг-зиниң бүзүрелдиг даянгыыжы. ажы-төлүн кара чажындан дептер номчуурунга сундулуг ыр кижизидип, Москва хоо-н албан-биле ажыктыг, өөре-г номнарны чагыттырып алыр. оглу бо чылын 9-ку классты чедиишкинниг доосткан, уруу Долгармаа Кызылдың №14 школазынга 4-кү классты чүгле «5» демдекке дооскаанының соонда Индияның Дели хоорайынга РФ-тиң элчин чериниң школазын чедиишкинниг дооскаш, диплом, шаңнал-макталдыг чанып келген. Дели хоорайда Октябрина Алексеевнаның угбачестези Марианна, Мерген Монгуштарның чурттап турары бичии Долгармаага улуг өөрүшкү болган. Олар 3 чылда кержэ чарып алгаш, ийи оглу-биле ында ажылдап-чурттап чоруурлар. Бо аныяк өг-бүле ырак-узак черден келген бичии кижиге солун чүүлдерни көргүзүп, өөредип кааны өөрүнчүг. Долгармаа ам орус, англи дылга хостуг чугаалаар.

Октябрина Алексеевна эмчи ажылындан аңгыда, «МЭРИ КЕЙ» компаниязында база үре-түңнелдиг ажылдап чоруур. Ол кызымаккай, эки ажылдааның түңнелинде «лидер» деп бедик атты чаалап алган. Октябрина Ховалыг ук компания-биле Индия болгашт Тунисче дыштанып чораан. Ол Москвада сайгарлыкчы чорук талазы-биле дээди өөредилге черин бот-өөредилге-биле доозуп турар. Ажы-төлү, ажыл-ижи дээш кызып чоруур төлептиг ие.

Амгы үеде аныяк херээжен чон арагаже аажок сундулуг апарган. Ынчангаш ие-херээженнерге бо Октябрина Алексеевна ышкаш бедик үзел-чүткүлдүг, бурунгаар көрүштүг болурун сүмелексээр-дир бис. Кел чыдар эмчи ажылдакчыларының хүнүн тавараштыр эживиске чаа-чаа чедиишкиннерни, амыдырал-чурталгазынга аас-кежикти күзедивис.

Улуг, ханы аараннар дээш,
Уйгу-дыш чок туржуп чорааш,
Мергежээниң ажылыңга
Бердинген сен эргим эжим.

Бөлүк эштери.

Чурукту архивтен алган.

Октябрина Ховалыг өг-бүлези, төрелдери-биле.
Дхарамсала, Индия.

ЧӨПТҮГ ЧОРУК ДЕЛГЕРЕЗИН ДЭЭШ...

Иениң килең хомудалы

2009 чылдың сентябрь 25-тен 26-же дүне 03 шак истиң өг-бүлевиске аар согуглуг үе болган. Бистиң лувус Радислав Алаш-оолович Монгуш дерзии үрүкчүлерниң холундан бо чырык өртемчейден рап чоруткан үези. Ону бистиң республикавыста нывас-билбес кижи ховар.

Оглум дириг-биле дөмей.

65 чылдың декабрь 16-да р суурунга ол төрүттүнген. уң эш-өөрү үе-чергези-биле эмей 7 харлап тургаш, шко-иргеш, 17 харлыында доос-удент чылдарында-даа, шко-аа чылдарында эш-өөрзүрек, гак, тывынгыр кижи болга-ашкылары-даа, эш-өөрү-даа га, меңээ, чугаалаар.Эде тур-уушкун чылдарында инсти-аа дооскан аныяктар хамаан-гдаа ажылдакчылары безин чок артып турган үе болгай. Радислав Алаш-оолович ылда өг-бүле туткан, 1992 ийи уруглуг апарган тургаш, эмчи мергежилиниң аайы-рдинатурага өөренир ужур-ржырга, шупту өг-бүле сүме-ш, улаштыр өөредир деп ду-увус. Оглум Радислав Алаш-ич Москваның болгаш Тыва-орт комитединге ажылдап, уларны янзы-бүрү чурттар-ирип, хөй-хөй чемпионнарны эккеп турган. Ол үеде Тыва-хүрешти бир дугаар сайзы-сумо секцияларын ажыткан. ир дугаар белеткээн мөгези емир Куулар, дараазында онгуш. Олар сумо хүрешке йге эң бедик көргүзүглерлиг турган. Японияга тыва мөгелер ол хире чедиишкинниг хүрежирге, көрүкчүлер аажок деткип турганын олар сактып чугаалажыр чүве. 90 чылдар дээрге берге үелер болгай. Акша-төгерик чыл-чылы болгаш ай-айы-биле үнмес. Тыва спортчуларның маргылдааларга киржир, орук өртээ төлээр акша-төгерии чок болу бээрге, оглувус эш-өөрүнге деткимчени Тывазының ат-алдары дээш берип, спонсорларны дилеп тып, боду-даа спонсорлап турган. Москвага баштай бир өрээл квартираны, оон ийи өрээл квартираны арендалап, Тывадан келген ха-дуңмазынга болгаш спортчуларга хонуп алыр, чемненип алыр бир-ле өртээл бажың болуп турган. Бистер, ооң ада-иези, уругларынга-даа, келген чонунга дөгүм болур ирги бе дээш, аъш-чемни, хой эъдин үргүлчү чорудуп турган бис. Маргылдаа соонда байырлап турда, чемпионнап каан оолдарын көрзүнерге, чок болур. Айтырарга: «Акшазы эвээш болгаш, поездилээри-бисы эвээш болгаш, поездилээри-бизы эвээш болгаш» —

Шак бо мынчаар карак кызыл ажылдап чорааның ол үеде Тываның Президентизи Шериг-оол Ооржак дыка үнелеп, хөй-хөй шаңнал-макталдарны тыпсып чорду. Оглум кыска назынының иштинде Тыва Республиканың ордени, Тыва Республиканың алдарлыг ажылдакчызы, Россияның алдарлыг тренери, «Спортка киирген үлүг-хуузу дээш» деп тускай шаңналдың, «Он-за ужур-дузалыг чоруу (За полезное)» деп мөңгүн медальдың эдилекчизи болгаш педагогика эртемнериниң кандидады дээш, дыка хөй хүндүлел бижиктер-биле шаңнадып, Тыва Республиканың күрүне тренери, Кызыл хоорайның Төлээлекчилер хуралының депутады болуп турду.

Москвага ажылдап-чурттап чорааш, үш дугаар уруглуг болур деп баарга, түр када Тываже чанып келген турган. Бодунуң Төрээн чуртунга кээрге, мындыг кара сагыштыг улус ооң амы-тынынга чедер дээрзин ол кайыын билир ийик. Ол үш хонгаш, Москваже чоруур деп турда, бир-ле адааргак сеткилдиг кижи ону чагыг езугаар өлүрүп каан.

Өскүс болгаш чартык өскүс оолдарга хүреш залын ажыткаш, оларны аңаа интернатка туруп алгаш, чурттадып, хүрешке өөредип турганы оглумнуң байлак, буянныг сеткилиниң херечизи. Ол интернаттың кижизиттирикчизи оолдар хүреш талазы-биле Тывага-даа, Россияга-даа тергиин эки көргүзүглерлиг хүрежип турарлар. Оглумнуң ол ачы-буянныг ажыл-херээ, ол өлүп-даа каарга, ооң оглу Субудай Радиславович чедиишкинниг уламчылап чоруурунга чоргаарланып чоруур бис. Субудай база спорт мастери, ТКУ-да күш-культура болгаш спорт факультединде 4 дугаар курстуң студентизи. Хостуг үезинде «Херел» спорт залында тренер болуп ажылдап турар.

Ам ук кем-херектиң канчаар болганын буруудаттырып турарларның боттарының аксы-дылындан азы өчүүнден ушта бижип көрейн:

Р.К-С. залдың эжиин чара тепкеш, эжик аксынга турган ийи оолдуң бирээзин бажынче боолаптарга, ол барып дүшкен. Ийи дугаар оолду Х.С. боолаан. Ол-ла оолду Р. дээрзи база катап боолапкаш, залче кирген. Ооң сорулгазы — мээң оглум, Радислав Алаш-ооловичини өлүрер. Ол ооң бодунуң өчүү-дүр. Кажан Радиславты Р. боолуг дилеп кылаштап турда, Чадаана чурттуг С.М.: «Радислав мында, мында» деп айтып берип халып турган деп ол-ла өчүкте бижээн. Кем-херекти кылган чепсектиң дугайында Р. аңгы-аңгы өчүктү кылып: мээң-даа дээр, Радиславтың-даа дээр, а херек кырында истекчилер К-Б.С.-тиң пистоледи деп тодарадып турар. Р. мээң оглум Радиславтың бажынче 1 катап, ооргазынче 3 катап ниитизи-биле 4 катап боолааш, бажынче демир херексел битум-биле соп каан болуп турар. Ада-иези, эш-өөрү чудук адаанче чудуруувус суп алгаш олурар эвес, ылаптап тодарадып көөрүвүске, 22 кижи ол кем-херекти үүлгедирибиле кээп чораан болду.

Истелге узааның чылдагааныңдан ады кирип турар кем-херектиң киржикчизи Ш.Д. база ис чок читкен деп турар. Багай сеткилдиг улус ону ажыглап, өчүүнден ойталап, Ш.Д. мээң оглумнуң бажынче соккан деп өчүүн өскертип турар. А херек кырында та кандыг болган чүве?! Херек үүлгедикчилери бо хүннерде чүү-даа болбаан чүве дег хосталгада кылаштажып турары ниитилелге дыка коргунчуг болгаш айыылдыг. Бир ханны көрген кижи шуудунче кирип дерзиилени бээр дээрзин удуртукчулар ожаавайн турарын кайгаар мен. Оларның ада-иелери улуг кем-херек кылып каан оолдарының херээн базыржып олурарын база кайгаар мен. Бир эвес биске ышкаш, ындыг ажыг-шүжүглүг үүле оларга онаажы бээр болза, ынчан канчаар алдынар ирги?!

Бистер, Радислав Алаш-ооловичиниң ада-иези, республиканың хөгжүлдези дээш көдээ ажыл-агыйадырынга 60 чылдардан бээр бо хүннерге чедир, үр чылдарның дургузунда бараан болуп, күш-ажылывыс дээш ат-алдарлыг, уруг-дарыывысты эртем-билигге өөредип, чонувус-биле эгин кожа төлептиг чурттап келдивис. Ам келгеш-ле, кыраан назынывыста бисти азырар, ажаар, ажылдакчы ат-алдарлыг оглувустан мындыг хай-чагырга чок өлүрүкчүлерниң хайында чарылдывыс. Оглувус чок болгандан бээр 17 ай чедип тур. Бо үеде дыка хилинчектенип, дүн-хүн-даа дивес, ийи караавыстың чажы төңгүжеге чедир ыглажып, чаңгыс-даа минута дургузунда оглувус сагыжывыстан ыравас-тыр. Кезээде ажыл-ишчи болгаш чонзурак болур болза, чедиишкинниг болур деп ажы-төлүвүстү сургап чораан кырганнар ам чөптүг чоруктуң ужу-кыдыын көрбес апардывыс. Бо херек дөмейле ажыттынып кээр, ол үеге чедир кызып дириг чоруурун кызыдар бис.Мен баштай оглумну өлүрүп каапкарга, соондан өлү бээрин күзеп чораан мен. Ол хире кижи оглувусту өлүрүп каарга, ооң түңнелин көрбейн азы оглум херээн ажыттырбайн, өлүп каар эвес мен дээш туттуна берген мен. Бодум инвалид кижи мен. Ынчалза-даа мээң чурталгамның сөөлгү үеде утказы — чөптүг чоруктуң делгерей бээрин көөрү болу берген. А оон артыы Бурган башкы ожаар ыйнаан. Ынчангаш чөптүг чорукту дилеп, боттарывыстың ажыг-шүжүүвүстү республиканың чурттакчылары хүлээп алыр дээрзинге бүзүреп, чөптүг чүүл бар дээрзинге идегеп артывыс.

Зоя МОНГУШ,
авазы, күш-ажылдың хоочуну.

(Чуруктарны өг-бүле архивинден алган).

Оглумнуң шаңналдары.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

2011 чылдың II кварталында Тыва Республика талазы-биле тудугнуң смета өртээниң өскерлир көргүзүглериниң дугайында

2011 чылдың май 16 №301 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Мында кошкан капсырылгага дүүштүр 2011 чылдың II кварталында Тыва Республика талазы-биле тудугнуң смета езугаар өртээниң өскерлир көргүзүглерин Тыва Республиканың девискээринге ажыглаары-биле киирер.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның 2011 чылдың май 16-да №301 доктаалынга капсырылга

2011 чылдың II кварталында Тыва Республика талазы-биле тудугнуң смета өртээниң өскерлир көргүзүглери

Ады	ТЕР2001-ге 2011 чылдың II кварталында дефляторну кичээнгейге алганы-биле смета езугаар өртектиң өскерлир көргүзүү				ФЕР2001-ге 2011 чылдың II кварталында дефляторну кичээнгейге алганы-биле смета езугаар өртектиң өскерлир көргүзүү			
	СМР-ге ниити	ооң иштинде: мате-риалдар	ОЗП	ЭММ	СМР-ге ниити	ооң иштинде: мате-риалдар	ОЗП	ЭММ
1. Адырларның ниити көргүзүглери	4,61	4,03	6,46	4,17	6,11	5,02	10,32	5,45
2.Чуртталга тудугларының объектилери (ниитизи-биле)	4,56	4,04	6,46	4,17	6,22	5,28	10,32	5,45
ооң иштинде:								
– тууйбулуг	4,85	4,20	6,46	4,17	7,11	5,91	10,32	5,45
– улуг панельдиг	4,20	3,82	6,46	4,17	5,68	5,03	10,32	5,45
– чаңгыс аай бүдүн	5,50	5,09	6,46	4,17	7,14	5,76	10,32	5,45
3. Улус өөредилгезиниң объектилери	4,86	4,27	6,46	4,17	5,94	4,98	10,32	5,45
4. Кадык камгалал объектилери	5,13	4,84	6,46	4,17	6,81	6,11	10,32	5,45
5. Садыг-саарылга объектилери	4,75	4,22	6,46	4,17	6,02	4,97	10,32	5,45
6.Культура болгаш хүн бүрү амыдыралдың болгаш административиг ажыл-агый хереглелдиг объектилер	4,75	4,21	6,46	4,17	6,23	5,11	10,32	5,45
7. Спорт объектилери	4,60	4,03	6,46	4,14	5,81	4,72	10,32	5,45
8. Коммунал ажыл-агый объектилери	4,83	4,17	6,46	4,17	6,57	5,25	10,32	5,45
9. Одалга черлериниң, даштыкы инженер четкилериниң болгаш арыглаар чүүлдер тудуу	4,80	4,02	6,46	4,17	6,66	5,18	10,32	5,45
10. Көдээ ажыл-агый тудугларының объектилери	4,60	4,12	6,46	4,17	5,84	4,82	10,32	5,45

Тыва Республика талазы-биле 2010 чылдың III кварталында тудугнуң смета өртээниң өскерлир көргүзүглериниң дугайында

2010 чылдың октябрь 14 №411 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1.Тыва Республика талазы-биле 2010 чылдың III кварталында тудугнуң смета өртээниң өскерлир көргүзүглерин Тыва Республиканың девискээринге ажыглаары-биле капсырылга езугаар киирер.

2.Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызы С.Тен.

Тыва Республиканың Чазааның 2010 чылдың октябрь 14-те №411 доктаалынга капсырылга

Тыва Республика талазы-биле 2010 чылдың III кварталында тудугнуң смета езугаар өртээниң өскерлир көргүзүглери

Ады	ТЕР2001-ге 2010 чылдың III кварталында дефляторнуң көргүзүглерин кичээнгейге алганы-биле Россия Федерациязының Регионнар хөгжүлдезиниң яамызының саналдааны				ФЕР2001-ге 2010 чылдың III кварталында дефляторнуң көргүзүглерин кичээнгейге алганы-биле Россия Федерациязының Регионнар хөгжүлдезиниң яамызының саналдааны			
	СМР-ге ниити	ооң иштинде: мате-риалдар	ОЗП	ЭММ	СМР-ге ниити	ооң иштинде: мате-риалдар	ОЗП	ЭММ
1. Адырларның ниити көргүзүглери	4,54	3,92	6,46	4,17	6,01	4,88	10,32	5,45
2.Чуртталга тудугларының объектилери (ниитизи-биле)	4,51	3,97	6,46	4,17	6,15	5,18	10,32	5,45
ооң иштинде:								
– тууйбулуг	4,81	4,13	6,46	4,17	7,04	5,81	10,32	5,45
– улуг панельдиг	4,14	3,75	6,46	4,17	5,61	4,94	10,32	5,45
– чаңгыс аай бүдүн	5,19	4,48	6,46	4,17	7,00	5,53	10,32	5,45
3. Улус өөредилгезиниң объектилери	4,80	4,34	6,46	4,17	5,70	4,66	10,32	5,45
4. Кадык камгалал объектилери	4,99	4,65	6,46	4,17	6,63	5,88	10,32	5,45
5. Садыг-саарылга объектилери	4,67	4,11	6,46	4,17	5,92	4,84	10,32	5,45
6.Культура-амыдыралдың болгаш административиг-ажыл-агый хереглелдиг объектилер	4,68	4,06	6,46	4,17	6,10	4,92	10,32	5,45
7. Спорт объектилери	4,59	4,01	6,46	4,14	5,76	4,66	10,32	5,45
8. Коммунал ажыл-агый объектилери	4,76	4,03	6,46	4,17	6,53	5,19	10,32	5,45
9. Одалга черлериниң, даштыкы инженер четкилериниң болгаш арыглаар чүүлдер тудуу	4,73	3,89	6,46	4,17	6,63	5,13	10,32	5,45
10. Көдээ ажыл-агый тудугларының объектилери	4,56	4,01	6,46	4,17	5,74	4,70	10,32	5,45

Тыва Республикага медицинаның немелде дузазын көргүскен таварылгада участоктарның терапевт эмчилеринге, участоктарның бичии уруглар эмчилеринге, ниити практика эмчилеринге (өг-бүле эмчилеринге), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның бичии уруглар эмчилериниң медицина сестраларынга болгаш ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) медицина сестраларынга акша төлевирин боттандырарының чурумунуң дугайында

2011 чылдың март 29 №189 Кызыл хоорай

2009 чылдың декабрь 29-та Россия Федерациязының Чазааның «Медицинаның немелде дузазын көргүскен таварылгада участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның бичии уруглар эмчилериниң, ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның бичии уруглар эмчилериниң медицина сестраларының болгаш ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) медицина сестраларының саң-хөө хандырылгазынга Россия Федерациязының субъектилериниң бюджеттеринге федералдыг бюджеттен субсидиялар бээр чурумунуң дугайында» №1110 доктаалын удуртулга болдургаш, Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. Медицинаның немелде дузазын көргүскен таварылгада участоктарның терапевт эмчилеринге, участоктарның бичии уруглар эмчилеринге, ниити практика эмчилеринге (өг-бүле эмчилеринге), участоктарның терапевт эмчилериниң, участоктарның бичии уруглар эмчилериниң медицина сестраларынга болгаш ниити практика эмчилериниң (өг-бүле эмчилериниң) медицина сестраларынга акша төлевирин боттандырарының чурумунуң дугайында мында кошкан Дүрүмнү бадылаар.

2. Тыва Республиканың Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызы:

- медицина ажылдакчыларының даңзызын тургузар;

- медицинаның немелде дузазын көргүскени дээш медицина ажылдакчыларынга акша төлевирин акшаландырары-биле Тыва Республиканың саң-хөө яамызынче каттышкан чагыгны айның 25-тиң хүнүнден орайтатпайн киирер;

- Тыва Республиканың бюджединиң Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызының бадылааны чурумун езугаар берип турары субсидиязы саң-хөө хандырылгазының үндезини болуп турар чарыгдалдарының отчедун Россия Федерациязының Кадык камгалал болгаш социал хөгжүлде яамызынче отчеттуг айның соонда үнген ай 25-тиң хүнүнден орайтатпайн чорудар;

- медицина ажылдакчыларының ак төлевирин чогуур үезинде, долузу-б болгаш көрдүнгенин езугаар ажыг турарынга контрольду Ыяап-ла медиц камгаладылгазының Тыва республ фондузу-биле кады боттандырар.

3. Ыяап-ла медицина камгаладыл зының Тыва республика фондузунга су лээри:

- медицинаның немелде дузазын к гүскени дээш акша төлевирин акшаланд рарының чагыын Тыва Республикан Кадык камгалал болгаш социал хөгжү яамызынче ай санында, 20-ниң хүнүн орайтатпайн киирер;

- медицинаның немелде дузазын к гүскени дээш шилчиткен акша-хөреңги ажыглаанының дугайында отчетту Ты Республиканың Кадык камгалал болг социал хөгжүлде яамызынче ай санында, 2 ниң хүнүнден орайтатпайн киирер.

4. Күжүн чидирген деп санаары болз 2010 чылдың март 9-та Тыва Республи ның Чазааның «Тыва Республикага мед цинаның немелде дузазын көргүск таварылгада участоктарның терапе эмчилеринге, участоктарның бичии уругл эмчилеринге, ниити практика эмчилери (өг-бүле эмчилеринге), участоктарн терапевт эмчилериниң, участоктарның бич уруглар эмчилериниң медицина сестр ларынга болгаш ниити практика эмчиле ниң (өг-бүле эмчилериниң) медици сестраларынга акша төлевирин 2010 чыл боттандырарының чурумунуң дугайында №64 доктаалын;

2010 чылдың июль 2-де Тыва Республи каның Чазааның «Тыва Республиканы Чазааның чамдык актыларынга өскерилг лер киирериниң дугайында» № 287 до таалының 3 пунктузун.

5. Бо доктаалды «Тувинская правд болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааны Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Өөредилге болгаш эртем яамызының дугайында дүрүмге өскерилгелер киирериниң дугайында

2011 чылдың апрель 28 №283 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның **доктаадыры болза:**

1. 2011 чылдың январь 24-те Тыва Республиканың Чазааның бадылааны Тыва Республиканың өөредилге болгаш эрте яамызының дугайында дүрүмге дараазында өскерилгелерни киирер:

1) 1 пунктуда «күрүне политиказын үүседири болгаш» деп сөстерни ап кааптар;

2) 6.5 пунктуну дараазында эдилге-биле ...жиир:

«6.5. практиканы сайзырадыр болгаш ...ва Республиканың хоойлужудулгазын ...ыл-чорудулганың доктаадып тургускан ...ринге ажыглап турарының анализин ...лыр;»;

3) 6.7 пунктуну күжүн чидирген деп ...аар;

4) 6.8 пунктуну дараазында эдилге-биле ...жиир:

«6.8. дээди, ортумак болгаш эге про...ссионал билиглиг кадрларны белеткээри...е (мөөңү-биле белеткээри-биле) Тыва Республиканың негелдезин илередир болгаш яамының эргезинде турар эге болгаш ортумак профессионал өөредилгениң өөредилге албан черлеринге Тыва Республиканың республика бюджединиң күсели-биле өөренип турар хамаатыларны хүлээп алырының контроль саннарын, а ол ышкаш мөөңү-биле хүлээп алыышкынның квотазын тодарадыр;»;

5) 9 пунктунуң ийиги абзазында «болгаш күрүне политиказын күүседири» деп сөстерни ап кааптар.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

Тыва Республиканың Чазааның чамдык доктаалдарын күжүн чидирген деп санаарының дугайында

2011 чылдың март 29 №194 Кызыл хоорай

2010 чылдың декабрь 7-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың күүсекчи эрге-чагырга органнарының тургузуунуң дугайында» №230 Чарлыынга дүүштүр Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнарының тургузуунуң өскерилгени-биле холбаштыр Тыва Республиканың Чазааны **доктаадыры болза:**

1. Күжүн чидирген деп санаары болза:

2009 чылдың май 21-де Тыва Республиканың Чазааның «Сайгарлыкчы чорук талазы-биле информастыг, тайылбыр болгаш методиктиг дуза чедирер талазы-биле күрүне ачы-дузазын Тыва Республиканың Сайгарлыкчы чорукту сайзырадырының талазы-биле агентилелиниң чедирериниң Административтиг регламентизин бадылаарының дугайында» №209 доктаалын;

2010 чылдың август 14-те Тыва Республиканың Чазааның «2009 чылдың май 21-де Тыва Республиканың Чазааның доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында» №355 доктаалын.

2. Бо доктаалды «Тувинская правда» болгаш «Шын» солуннарга парлаар.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш.КАРА-ООЛ.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ДАРГАЗЫНЫҢ ЧАРЛЫКТАРЫ

Тыва Республиканың квалификация коллегиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң кандидатураларын баш бурунгаар чугаалажыр талазы-биле конкурс комиссиязының дугайында дүрүмнү бадылаарының дугайында

2002 чылдың декабрь 6-да «Тыва Рес...ликаның судьяларының квалификациялыг ...легиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң ...айында» Тыва Республиканың №79 УХ-...Хоойлузунга дүүштүр **доктаадырым ...за:**

1. Тыва Республиканың квалификация ...легиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң ...дидатураларын баш бурунгаар чугаа...жыр талазы-биле конкурс комиссиязының дугайында мында кошкан дүрүмнү бадылаар.

2. Бо Чарлык ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2011 чылдың май 16
№ 75

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2011 чылдың май 16-да №75 Чарлыы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың квалификация коллегиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң кандидатураларын баш бурунгаар чугаалажыр талазы-биле конкурс комиссиязының дугайында дүрүм

I. НИИТИ ЧҮҮЛДЕР

1. Тыва Республиканың квалификация ...легиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң ...дидатураларын баш бурунгаар чугаала...талазы-биле конкурс комиссиязы (моон ...гаар—Конкурс комиссиязы дээр) 2002 ...дың декабрь 6-да «Тыва Республиканың ...яларының квалификациялыг коллегия...га хөй-ниитиниң төлээлериниң дугайын-... Тыва Республиканың №79 УХ-1 Хоой...нга дүүштүр тургустунар.

2. Конкурс комиссиязының кежигүннери... нийти саны 6 кижи болур.

Конкурс комиссиязын Тыва Республика... Дээди Хуралы (парламентизи) болгаш ...а Республиканың Чазаа дең байдалга ...узар.

Конкурс комиссиязының кежигүннерин—...а Республиканың Дээди Хуралының (пар...ентизиниң) төлээлерин томуйлаарының ...йында шиитпирни Тыва Республиканың ...ди Хуралының (парламентизиниң) док...ы-биле хүлээп алыр.

Конкурс комиссиязының кежигүннерин—...а Республиканың Чазааның төлээлерин ...йлаарының дугайында шиитпирни Тыва ...публиканың Чазааның доктаалы-биле ...эп алыр.

3. Конкурс комиссиязын Тыва Респуб...аның Дээди Хуралының (парламенти...иң) бүрүн эргелериниң хуусаазының ...нде хевирлеп тургузар.

Бир эвес ооң составын 4 кежигүнден ...ш эвести тургускан болза, Конкурс ...иссиязы бодунуң ажылын кылып эгелээр ...лиг. Конкурс комиссиязының бүрүн ...лериниң хуусаазы Тыва Республиканың ...ди Хуралының (парламентизиниң) чаа ...жының ажылдап эгелээн хүнүнде доос-...

4. Конкурс комиссиязы бодунуң ажыл-...удулгазынга Россия Федерациязының ...ституциязын, Россия Федерациязының ...ералдыг хоойлуларын болгаш норма-...иг өске-даа актыларны, Тыва Респуб-...аның Конституциязын, Тыва Республи-...ың хоойлуларын болгаш нормативтиг ...-даа актыларын, а ол ышкаш бо Дүрүмнү ...тулга болдурар.

5. Конкурс комиссиязы бодунуң соста...дан Конкурс комиссиязының даргазын болгаш секретарын соңгуур.

Конкурс комиссиязының даргазы Конкурс комиссиязының ажыл-чорудулгазының нийти удуртулгазын боттандырар болгаш хуралдарны чыылдырар болгаш башкарып эрттирер, Конкурс комиссиязының секретары-биле кады Конкурс комиссиязының протоколдарынга болгаш шиитпирлеринге ат салыр.

II. КАНДИДАТУРАЛАРНЫ ЧУГААЛАЖЫРЫНЫҢ ЧУРУМУ

6. Тыва Республиканың судьяларының квалификациялыг коллегиязының кежигүнүнүң — хөй-ниитиниң төлээзиниң олуду хосталы берген таварылгада Тыва Республиканың судьяларының квалификациялыг коллегиязының — хөй-ниитиниң төлээлериниң составынче кандидатуралар талазы-биле бо Дүрүмнүң 7 пунктузунда айыттынганын езугаар документилер хүлээп алырының дугайында дыңнадыгны Конкурс комиссиязы массалыг информация чепсектеринге парладыр. Документилерни хүлээп алырының хуусаазы 10 хонуктан эвээш эвес болур ужурлуг.

7. Кандидаттар 2002 чылдың декабрь 6-да «Тыва Республиканың судьяларының квалификациялыг коллегиязынга хөй-ниитиниң төлээлериниң дугайында» Тыва Республиканың №79 УХ-1 Хоойлузунга дүүштүр Конкурс комиссиязынче дараазында документилерни киирер:

кордакчының Россия Федерациязының хамаатызы деп бадыткап турар документиниң бодун азы ооң хоолгазын;

кордакчының юридиктиг билиин бадыткап турар документиниң бодун азы ооң хоолгазын;

кордакчының допчу намдарын киирген анкетаны;

кордакчының күш-ажыл ажыл-чорудулгазын бадыткап турар күш-ажыл дептериниң азы өске-даа документилериниң бодун азы оларның хоолгазын;

кандидатты дешпидип үндүрген таварылгада күш-ажылчы коллективтиң, бүдүрүлгениң, албан чериниң азы өөредилге чериниң хоочуннар чөвулелиниң хуралының протоколундан ушта бижилгени;

кандидатты дешпидип үндүрген таварылгада хөй-нити каттыжыышкынының нити хуралының (конференциязының), хамаатыларның чурттап турар чериниң аайы-биле хуралының (чыышкының) протоколундан ушта бижилгени;

кандидатура дешпиткениниң дугайында Тыва Республиканың Хөй-нити палатазының шиитпирин.

8. Бо Дүрүмнүң 7 пунктузунда адаттынган документилерни кандидаттар бо Дүрүмнүң 6 пунктузунга дүүштүр парлаттынган дыңнадыында айыттынган адресте Конкурс комиссиязынче киирер.

9. Документилерни хүлээп алырының хуусаазы доозулган хүнден 20 хонуктан орайтатпайн Конкурс комиссиязы киирген документилерни сайгарып чугаалажыр.

Киирген документилерниң (ында киирген медээлерниң) шынныынга чигзиниишкин тургустунуп келир болза, киирген документилерниң (ында киирген медээлерниң) хынал-дазын Конкурс комиссиязы Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың хоойлужудулгазында көрдүнген негелделерни сагып тургаш, организастаар.

Бо Дүрүмнүң 7 пунктузунда айыттынган документилерни киирбээн азы бодунуң дугайында шын эвес медээлер киирген кижилерниң кандидатураларын Конкурс комиссиязы сайгарып чугаалашпас.

III. КОНКУРС КОМИССИЯЗЫНЫҢ ЭРГЕЛЕРИ БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

10. Конкурс комиссиязы:

Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының кежигүнүнге—хөй-ниитиниң төлээзинге кандидаттардан киирген документилерни сайгарып чугаалажыр;

2002 чылдың март 14-те «Россия Федерациязында судьялар ниитилежилгезиниң дугайында» №30-ФХ Федералдыг хоойлунуң негелделеринге дүүштүр эртем-билииниң дугайында, профессионал ажыл-чорудулгазының дугайында кандидаттарның киирген документилерин үнелээр;

Тыва Республиканың Дээди Хуралынче (парламентизинче) киирери-биле кандидатураларның баш бурунгаар шилилгезин чорудар;

документилерни чугаалажып көргениниң түңнели-биле кандидаттар даңзызын тургузар.

11. Конкурс комиссиязы бо Дүрүмде көрдүнген өске-даа эргелерлиг.

12. Кандидатураларын сайгарып чугаалажып турары хамаатыларының дугайында хуу медээлер-биле ажылдап тургаш, Конкурс комиссиязының кежигүннери Россия Федерациязының хоойлужудулгазын сагыыр хүлээлгелиглер.

13. Конкурс комиссиязынга онааган сорулгаларны күүседир сорулга-биле Конкурс комиссиязы Тыва Республиканың күрүне эрге-чагырга органнары-биле, тус чер бот-башкарылга органнары-биле, эргехоойлу камгалаар органнар-биле, хөй-нити организациялары-биле болгаш хамаатыларбиле кады ажылдаар.

IV. КОНКУРС КОМИССИЯЗЫНЫҢ АЖЫЛЫН ОРГАНИЗАСТААРЫ

14. Конкурс комиссиязының ажылын Конкурс комиссиязының кежигүннериниң бодунуң составындан соңгуп алганы Конкурс комиссиязының даргазы организастаар.

15. Конкурс комиссиязының хуралын эргежок чугула апарганда Конкурс комиссиязының даргазы азы Конкурс комиссиязының кежигүннериниң үштүң бир кезиинден эвээш эвезиниң негелдезин езугаар чыылдырар.

16. Конкурс комиссиязының хуралын Конкурс комиссиязының даргазы, а ол чокта Конкурс комиссиязының кежигүннериниң бирээзи эрттирер. Конкурс комиссиязының хуралының үезинде Конкурс комиссиязының хуралының протоколун долдурар.

17. Бир эвес ооң кежигүннериниң нийти санының үштүң ийи кезии олуржуп турар болза, Конкурс комиссиязының хуралын бүрүн эргелиг деп санаар.

18. Конкурс комиссиязының шиитпирин хуралга кирижкен комиссия кежигүннериниң бадылаашкыннарының хөйүнүң саны-биле хүлээп алыр. Комиссияның кежигүн бүрүзү бир-бир үннүг болур.

V. ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ДЭЭДИ ХУРАЛЫНЧЕ (ПАРЛАМЕНТИЗИНЧЕ) КАНДИДАТУРАЛАР КИИРЕРИНИҢ ЧУРУМУ

19. Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының кежигүнү—хөй-ниитиниң төлээзи албан-дужаалга кандидатураларны чугаалажып көргениниң түңнелин езугаар Конкурс комиссиязы чогуур хостуг олутка кандидатураны чугаалажып көөр кылдыр Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге) саналдаарының дугайында шиитпирни бодунуң хуралынга хүлээп алыр.

Кандидатураны киирериниң дугайында шиитпирге кандидаттың фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген үезин, эртем-билииниң дугайында, ажылының стажын айытпышаан, профессионал ажыл-чорудулгазының дугайында медээлерни киирер. Элээн каш кандидатураларны киирип турар таварылгада кандидаттарның фамилияларын даңзыга алфавит езугаар үстүнден адаанче чыскаап бижиир. Даңзыга Конкурс комиссиязының хуралының Конкурс комиссиязының даргазының болгаш секретарының ат салган протоколун кожар.

20. Бо Дүрүмнүң 19 пунктузунда айыттынган шиитпирлерни болгаш документилерни чугаалажып көөрү-биле Тыва Республиканың Дээди Хуралынче (парламентизинче) Конкурс комиссиязының хуралының эртكениниң соонда үш хонуктан орайтатпайн Конкурс комиссиязының даргазы чорудар.

21. Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының кежигүнү—хөй-ниитиниң төлээзи албан-дужаалга кандидатураларны Тыва Республиканың Дээди Хуралынга (парламентизинге) Конкурс комиссиязының даргазы таныштырар.

22. Бир эвес Конкурс комиссиязының саналдааны кандидатураны Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының кежигүнү албан-дужаалга томуйлаваан болза, кандидатуралар дешпидилгезин катап эгелээр.

23. Конкурс комиссиязының материалдарын чыып четчелээр болгаш Тыва Республиканың судьяларының квалификация коллегиязының кежигүнүнүң—хөй-ниитиниң төлээзиниң дугайында Тыва Республиканың Дээди Хуралының (парламентизиниң) шиитпири-биле кады шыгжаттынар ужурлуг.

Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлээринче кордап турар хамаатыларның болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң киирип турар медээлериниң шынныының болгаш долузунуң болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң кызыгаарлаттынган чүүлдерни сагып турарының хыналдазының дугайында

2008 чылдың декабрь 28-те «Коррупцияга удур демисел дугайында» № 273-ФХ Федералдыг хоойлуга, 2009 чылдың сентябрь 21-де «Россия Федерациязының күрүне албан-дужаалдарын ээлээринче кордап турар хамаатыларның болгаш Россия Федерациязының күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң киирип турар медээлериниң шынныының болгаш долузунуң болгаш Россия Федерациязының күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң кызыгаарлаттынган чүүлдерни сагып турарының хыналдазының дугайында» Россия Федерациязының Президентизиниң №1066 Чарлыынга дүүштүр **доктаадырым болза:**

1. Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлээринче кордап турар хамаатыларның болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң киирип турар медээлериниң шынныының болгаш долузунуң болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң кызыгаарлаттынган чүүлдерни сагып турарының хыналдазының дугайында мында кошкан дүрүмнү бадылаар.

2. Бо Чарлык-биле бадылаттынган Дүрүмнүң күүселдезин хандырар талазы-биле хемчеглерни Тыва Республиканың күрүне органнарының удуртукчулары алыр.

3. Бо доктаал ону албан-езузу-биле парлаан хүнден күштүг болуп кирер.

Тыва Республиканың Чазааның Даргазы Ш. КАРА-ООЛ.

Кызыл хоорай
2011 чылдың июнь 7
№78

Тыва Республиканың Чазааның Даргазының 2011 чылдың июнь 7-де №78 Чарлыы-биле бадылаттынган

Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлээринче кордап турар хамаатыларның болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң киирип турар медээлериниң шынныының болгаш долузунуң болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң кызыгаарлаттынган чүүлдерни сагып турарының хыналдазының дугайында Дүрүм

1. Дараазында хыналдаларны чорударының дүрүмүн бо Дүрүм тодарадып турар:

а) 2009 чылдың декабрь 1-де Тыва Республиканың Чазааның Даргазының «Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлээриче кордап турар хамаатыларның болгаш Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң орулгаларының дугайында, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында медээлерни киирериниң дугайында» № 266 Чарлыынга дүүштүр орулгаларының дугайында, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында Тыва Республиканың Чазааның Даргазының бирги оралакчызының, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының оралакчызының, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң, Тыва Республиканың сайыдының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының даргазының оралакчызының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының секретарының, Тыва Республиканың Соңгулда комиссиязының бодунуң бүрүн эргелерин доктаамал (штаттыг) үндезинге боттандырып турар, бадылаар эргелиг кежигүнүнүң, Тыва Республиканың Саналга палатазының даргазының, Тыва Республиканың Саналга палатазының даргазының оралакчызының, Тыва Республиканың Саналга палатазының аудиторунуң, Тыва Республиканың Москва хоорайда Бүрүн эргелиг төлээзиниң, Тыва Республикада Кижиниң эргелериниң талазы-биле төлээниң (моон соңгаар – хамаатылар дээр), отчеттуг үеде Тыва Республиканың күрүнениң айыттынган албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң (моон соңгаар – Тыва Республикада күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилер дээр) отчеттуг үениң төнчүзүнде байдал езугаар киирип турар медээлериниң шынныын болгаш долузун;

б) Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалынче томуйлап турар үеде Россия Федерациязының нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр хамаатыларның киирип турар медээлериниң (моон соңгаар– Россия Федерациязының нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр хамаатыларның киирип турар медээлери дээр) шынныын болгаш долузун;

в) Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалдарын ээлеп турар кижилерниң кызыгаарлаашкыннарны болгаш хоруушкуннарны, эрге-ажыктар чөрүлдээлерин болдурбазының азы шиитпирлээриниң дугайында (моон соңгаар – доктаадып тургускан кызыгаарлаашкыннар дээр) федералдыг хоойлуларда болгаш Тыва Республиканың хоойлуларында доктаадып тургускан негелделерни сагып турарын.

2. Хыналданы Тыва Республиканың Чазааның Даргазының, Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузунуң шиитпирин езугаар Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының күрүне албанының, кадр политиказының болгаш күрүне шаңналдарының эргелели боттандырар.

Шиитпирни хамааты бүрүзүнге азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижи бүрүзүнге хамаарыштыр тус-тус хүлээп алыр болгаш бижимел хевирге долдурар.

3. Бижимел-биле киирген медээ хыналда кылырының барымдаазы болур:

а) хамаатының азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң бо Дүрүмнүң 1 пунктузунуң «а» болгаш «б» иштики пунктуларынга дүүштүр киирер медээлерни шын эвес азы долузу-биле эвес кииргениниң дугайында;

б) доктаадып тургускан кызыгаарлаашкыннарны Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң сагывайн турарының дугайында.

4. Бо Дүрүмнүң 3 пунктузунда көрдүнген медээни киирер черлер:

а) эрге-хоойлу камгалаар болгаш үндүрүг органнары;

б) доктаамал ажылдап турар политиктиг партияларның болгаш хоойлуга дүүштүр бүрүткеттинген, политиктиг партия болбайн турар өске-даа хөй-нийти каттыжыышкыннарының доктаамал ажылдаар удуртукчу органнары;

в) Тыва Республиканың Хөй-нийти палатазы.

5. Чажыт байдалдыг кирген медээ хыналда кылырының барымдаазы болбас.

6. Хыналданы хыналда кылырының дугайында шиитпирни хүлээп алган хүнден 60 хонуктан ашпас хуусаада боттандырар. Хыналданың хуусаазын хыналда кылырының дугайында шиитпир хүлээп алган кижи 90 хонук чедир узадып болур.

7. Хыналданы кылып турар үеде эргелел начальниги азы эргелелдиң төлээлеткени албан-дужаалдыг кижизи дараазында эргелерлиг:

а) Тыва Республиканың Чазааның Даргазының Канцеляриязының болгаш Чазак Аппарадының удуртукчузу-биле дугуржулга езугаар хамааты-биле азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижи-биле беседаны кылыр;

б) хамаатының азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң кииргени, ооң соонда хыналда материалдарынга кожар материалдарын өөренип коор;

в) хамаатыдан азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиден киирген материалдарының талазы-биле тайылбыр алыр;

г) хамаатының азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң, ооң өөнүң иштиниң (өөнүң ээзиниң) болгаш назы четпээн уругларының орулгаларының, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында; Россия Федерациязының нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр хамаатының киирген медээлериниң шынныының болгаш долузунуң дугайында; Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң доктаадып тургускан кызыгаарлаашкыннарны сагып турарының дугайында негелдени доктааттынган чурум езугаар Россия Федерациязының прокуратура органнарынче, күрүнениң федералдыг өске-даа органнарынче, Тыва Республиканың күрүне органнарынче, күрүнениң федералдыг органнарының девискээр органнарынче, тус чер бот-башкарылга органнарынче, бүдүрүлгелерже, албан черлеринче, организацияларже болгаш хөй-нийти каттыжыышкыннарынче (моон соңгаар – күрүне органнары болгаш организациялар дээр) киирер;

д) тус-тус кижилерден медээлерни айтырар болгаш оларның чөпшээрели-биле медээлерни олардан алыр.

8. Бо Дүрүмнүң 7 пунктузунуң «г» иштики пунктузунда көрдүнген негелдеге айтыр чүүлдер болза:

а) негелдени чорудуп турары күрүне органының азы организацияның удуртукчузунуң фамилиязын, адын, адазының адын;

б) барымдаа кылгаш негелде чорутканы нормативтиг эрге-хоойлу актызын;

в) орулгаларының дугайында, өнчү-хөреңгизиниң дугайында болгаш өнчү-хөреңги хевирлиг хүлээлгелериниң дугайында хынаттынып турар хамаатының азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң, ооң өөнүң иштиниң (өөнүң ээзиниң) болгаш назы четпээн уругларының, Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың нормативтиг эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр киирген медээлеринге хыналда чорудуп турар хамаатының, азы Тыва Республиканың күрүне албан-дужаалын ээлеп турар, ооң доктаадып тургускан кызыгаарлаашкыннарны сагывайн турарының дугайында дыңнадыгга хыналда эртип турар кижиниң фамилиязын, адын, адазының адын, төрүттүнген үезин болгаш черин, бүрүткеттирген, чурттап турар азы түр келген черин, албан-дужаалын болгаш ажылдап (албан хаап турар) черин;

г) хынаар ужурлуг медээлерниң утказын болгаш хемчээлин;

д) негеттинген медээлерни киирериниң хуусаазын;

е) негелдени белеткээн Тыва Республиканың күрүне албан-хаакчыдының фамилиязын, адының болгаш адазының адының эге үжүктерин база телефонунуң дугаарын;

ж) өске-даа эргежок чугула медээлерни.

9. Адрезинге негелде кирген күрүне органнарының болгаш организацияларының удуртукчулары негелдениң күүселдезин федералдыг хоойлуларга болгаш Россия Федерациязының нормативтиг өске-даа эрге-хоойлу актыларынга дүүштүр организастаар хүлээлгелиглер.

10. Күрүне органнары болгаш организациялар, оларның албан-дужаалдыг кижилери негелдени айыткан хуусаада күүседир хүлээлгелиглер. Бо таварылгада негелдениң күүселдези ооң чогуур күрүне органынче азы организациязынче кирген хүнүнден 30 хонуктан ашпас ужурлуг. Онза чугула таварылгаларда күүселдениң хуусаазын эргелелдиң негелде киирген албан-дужаалдыг кижизиниң чөпшээрели-биле 60 хонук чедир узадып болур.

11. Эргелел начальнигиниң кылыр чүүлдери:

а) чогуур шиитпирни алган хүнден ийи ажыл хүнүнүң дургузунда аңаа хамаарыштыр хыналда чорударының дугайында хамаатыга азы Тыва Республиканың күрүнениң албан-дужаалын ээлеп турар кижиге бижимел хевирге дыңнадыр;

б) хамаатының азы Тыва Республиканың күрүнениң албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң дилег кииргениниң түңнелинде ооң-биле беседа кылып турган үезинде бо Дүрүмге дүүштүр кандыг медээлерни оларның киирерин база доктаадып тургускан кандыг кызыгаарлаашкыннарны хынаарын хамаатының азы Тыва Республиканың күрүнениң албан-дужаалын ээлеп турар кижиниң дилег киирген хүнүнден чеди ажыл хүнүнүң дургузунда, а чөптүг чылдагаан бар болза, хамааты азы Тыва Республиканың күрүнениң албан-дужаалын ээлеп турар кижи-биле дугуруштунган хуусаада бот-боттарынга дыңнаткан турар ужурлуг.

12. Хыналданы кылып дооскан[ы]н[ың] соонда эргелел хыналданың түңнели[н] Россия Федерациязының күрүне чажыдыны[ң] дугайында хоойлужудулгазын сагывыша[а]н хамаатыга азы Тыва Республиканың күрү[-]нениң албан-дужаалын ээлеп турар кижи[ге] таныштырар хүлээлгелиг.

13. Хамааты азы Тыва Республиканы[ң] күрүнениң албан-дужаалын ээлеп тура[р] кижи дараазында эргелиг:

а) бижимел тайылбырны: хыналда ү[е]зинде; бо Дүрүмнүң 11 пунктузунуң «б[»] иштики пунктузунда айыттынган айтырыгла[р] талазы-биле; хыналданың түңнелдерини[ң] талазы-биле;

б) немелде материалдарны киире[р] болгаш оларның талазы-биле бижиме[л] тайылбырларны бээр;

б) бо Дүрүмнүң 11 пунктузунуң «б[»] иштики пунктузунда айыттынган айтырыгла[р] талазы-биле ооң-биле беседа кылыры[ның] дугайында хандырар ужурлуг дилегни эрг[е]лелче киирер.

14. Бо Дүрүмнүң 13 пунктузунда айы[т]тынган тайылбырны хыналда материа[л]дарынга кожар.

15. Хыналда кылып турар үеде Ты[ва] Республиканың күрүне албан-дужаалы[н] ээлеп турар кижини ээлеп турар алба[н-]дужаалындан, хыналда кылыр дугайын[да] шиитпирни хүлээп алган хүнден эгелээш, [...] хонуктан ашпас хуусаада, чайладып болу[р]. Хыналда кылыр дугайында шиитпир хүлэ[эп] алган кижи ол хуусааны 90 хонук чед[ир] узадып болур.

Тыва Республиканың күрүне алба[н-]дужаалын ээлеп турар кижини албан-д[у]жаалдан чайлаткан таварылгада ооң алба[н-]дужаал шалыңы хевээр артар.

16. Хыналда кылыр дугайында шиитп[ир] хүлээп алган кижиге ооң түңнелдерини[ң] дугайында эргелел начальниги илеткээр.

17. Хыналда кылыр дугайында шиитп[ир] хүлээп алган кижи ооң түңнелдерини[ң] дугайында хамаатыны Тыва Республиканы[ң] күрүне албан-дужаалынче томуйла[а] (томуйлаар кылдыр киирер) эргелиг алба[н-]дужаалдыг кижиге азы Тыва Республиканы[ң] чогуур күрүне албан-дужаалынга Ты[ва] Республиканың чогуур албан-дужаалы[н] ээлээр кылдыр томуйлаан кижиге дыңнады[р].

18. Хыналданың түңнелдериниң дуг[ай]ында медээлерни хыналда кылыр дуг[ай]ында шиитпир хүлээп алган кижиниң б[и]жимел чөпшээрелин езугаар эргелел [...] дугайында хыналда эртип турган хамааты[ның] азы Тыва Республиканы күрүне албан-дужа[а]лын ээлеп турар кижиге дыңнатпышаа[н] хыналда эрттиреринге барымдаа болг[аш] медээни киирген эрге-хоойлу болгаш ү[н]дүрүг органнарынга, политиктиг парти[я]ларның болгаш хоойлу езугаар бүрүтке[т]тирген, политиктиг партия болбайн тур[ар] өске-даа хөй-нийти каттыжыышкыннарын[ың] доктаамал ажылдап турар удуртук[чу] органнарынга, Тыва Республиканың Хө[й-]нийти палатазынга, хуу медээлер болг[аш] күрүне чажыдының дугайында Россия Фед[е]рациязының хоойлужудулгазын сагыв[ы]шаан, дыңнадыр.

19. Хыналда үезинде кем-херек үүлг[е]диишкининиң азы административтиг чур[у]м хажыдыышкынының демдектери илере[т]тинер болза, ол дугайында материалдар[ны] ону харыылаар ужурлуг күрүне орга[н]нарынче киирер.

20. Хыналда үезинде Тыва Респу[б]ликаның күрүне албан-дужаалын ээл[еп] турар кижиниң эрге-ажыктар чөрүлдээлер[ин] болдурбас азы чайладыр дугайын[да] негелделерни азы доктаадып тургуск[ан] кызыгаарлаашкыннарны сагывайн турар[ы] илереттинген болза, хыналда материа[л]дарын Тыва Республиканың Чазааны[ң] Даргазынче киирер.

21. 2009 чылдың декабрь 1-де Тыва Ре[с]публиканың Чазааның Даргазының №26[6] Чарлыынга дүүштүр эргелелче кирген ору[л]галар дугайында, өнчү-хөреңги болгаш ө[н]чү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелер дуг[ай]ында шынзылгаларның боттарын кале[н]дарьлыг чыл төнгүжеге чедир хуу хере[к]терге кожар.

22. Хыналда материалдарын эргелел[де] ооң доозулганының соонда үш чыл дур[гу]зунда шыгжаар, ооң соонда архив[ч]е дужаар.

2011 чылдың июнь 14-те №5-КР/11 аукционнуң түңнелдериниң дугайында ОТЧЕТ

2011 чылдың июнь 8-те арга-арыгның өзүмнерин садарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле №5-кр/11 аукционга киржириниң чагыгларының протоколунга үндезилээш база арга-арыгның участоктарын арендалаарының керээлерин чарар эргени садар талазы-биле Тыва Республиканың Арга-арыг ажыл-агый талазы-биле күрүне комитединиң 2011 чылдың май 19-та №202 дужаалында бадылаткан Чурумунга дүүштүр аукцион эгелээринге чедир 6 бижимел чагыг кирген, бүгү чагыгларны күштүг деп санаан. №1;2;3;4;5;6;7;9;10;11;15;18;19;20;21;22;23;24 аукцион единицаларының талазы-биле чагыглар кирбээн. Садыглажырын күзээн аукцион киржикчилеринден оларның долаа түңүн төлээнин бадыткап турар документилерни алган, ол дугайында медээни аукционга киржириниң чагыгларын хүлээп алганының 2011 чылдың июнь 8-те протоколунда айыткан.

Турар чери		Кварталдың (хуваалданың) №	Ыяштың хемчээли		Породазы	Шөлү (га)	Аукционга кирген чүүлдүң эге өртээ (чылда аренда төлевириниң эге хемчээли) (рубль-биле)	Долааның түңү (рубль-биле)
Лесничество	Лесничествонуң участогу		шупту	Ооң иштинде тудуг ыяжы				
Каа-Хем	Сизим	135/58	75	-	Л	3,62	466,5	46,65
Каа-Хем	Сизим	177/32,33, 40	23	-	Л	13,0	143,06	14,31
Каа-Хем	Бурен-Бай-Хаак	14,19/9,2	67	-	Л	12,0	416,74	41,67
Каа-Хем	Сарыг-Сеп	159/28,41 44	63	-	Л	18,4	391,86	39,18
Каа-Хем	Сарыг-Сеп	145/60,62 63	39	-	Л	11,6	242,58	24,26
Каа-Хем	Бурен-Бай-Хаак	40	14	-	Л	6,0	267,46	26,75
Кызыл	Черби	212/1,2,3	401	294	Л, Б	4,3	26047,92	2604,79
Туран	Туран	150/26	124	25	Л	1,0	369,64	36,96
Шагаан-Арыг	Арыг-Үзүү	76/5,6	17	11	Л,Б	1,25	1359,85	136,0
Балгазын	Балгазын	222/21	98	85	Хв	2,3	7994,81	799,48
Чадаана	Чыраа-Бажы	49/27	71	62	Л	3,5	8144,9	814,50
Чадаана	Чадаана	12/10	225	190	Л	3,0	30026,6	3002,7
Чадаана	Чадаана	12/10	453	362	Л	2,4	638,49	6385,0
Чадаана	Чадаана	12/5	297	232	Л,Б	2,4	40933,38	4093,34
Чадаана	Чадаана	61/5	85	67	Л,Б	03	7605,0	760,5
Тожу	Тоора-Хем	24/ 17,18, 23,26,27,53, 54,55,56	1689	-	Хв	32,7	8394,96	839,50
Тожу	Тоора-Хем	56/15	73	-	Л,Б	3,0	341,57	34,16
Барыын-Хемчик	Аянгаты	8/5,6	17	13	Л,Б,Т	5,2	1616,99	161,70
Барыын-Хемчик	Бай-Тайга	133/2	100	85	Л	3,2	10488,29	1048,83
Таңды	Бай-Хаак	82/39	424	194	Л	4,5	16745,65	1674,57
Таңды	Бай-Хаак	83/17	574	269	Л	4,5	23396,15	2339,62
Таңды	Бай-Хаак	83/27	240	83	Л	2,0	9493,08	949,31
Таңды	Бай-Хаак	83/28	425	100	Л	2,5	9613,65	961,37
Таңды	Бай-Хаак	83/30	375	65	Л	2,5	6720,15	672,02
	Шупту:		5969	2137		146,26	275070,71	27507,07

ционну болбаан деп санаан, чүге дээрге аукцион единицаларының аайы-биле чагыглар киирериниң хуусаазы зулгужеге чедир чүгле чаңгыс чагыг кирген.

Арга-арыгның өзүмнерин садып алырының-садарының керээлерин аукцион единицазының эге өртээ-биле хонуктуң дургузунда (2011 чылдың июнь 24-ке чедир) аукционнуң организакчызы-биле (ТР-ниң Арга-гкүркому-биле) чарарын аукционнуң киржикчилеринге саналдаан.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ПРОКУРАТУРАЗЫ

республика прокуратуразының күрүнениң хамааты албаның албан-дужаалдарның улуг бөлүүнүң «специалистер» категориязынга хамааржыр кол специалист албан-дужаалдың хостуг олудун ээлээриниң конкурузун чарлап тур

Албан-дужаалга квалификациялыг негелделер: ди профессионал (инженер-техниктиг) эртем; систе-ыг программа хандырылгазының, харылзаа канал-ының ырак черде тус-тус болгаш хуваалда саналга темаларын башкарарының талазы-биле билии, жулгазы болгаш ажылдап өөренгени. ПП «Парус галтерия»; «Кадры-ОП»; АИК «Надзор»; АИС нсия» программаларны билири.

Конкурска киржири-биле киирер чүүлдер:

– хуу билдириишкинни (боду бижиир);

– 2005 чылдың 05.26-да РФ-тиң Чазааның 57-р айтыышкыны-биле бадылааны майык езугаар етаны (боду долдурар);

– допчу намдары (боду бижиир, хамаатының дарын долузу-биле киирер, каяа ажылдап чораа-, өг-бүле байдалын, өске эртем чедип алыр деп р болза кайда өөренип турарын; чоок төрелде-иң дугайында медээлерни (Ф.А.А долузу-биле, үттүнген үезин болгаш черин, эртем-билиин, кайда дыг ажыл кылып (өөренип) турарын, оларның ефоннарын), оларның кайы-бирээзи кеземче энге кажан, чүү дээш онаажып турганын айтыр;

– паспортунуң бодун, ооң хоолгазын;

– эргежок чугула профессионал эртемин, лының стажын болгаш мергежилин бадыткап турар ументилерни, демдек ведомостарын кожар;

– күш-ажыл дептериниң азы шериг азы өске албан-эрттирип турганын бадыткаар документиниң лгазын;

– шериг билединиң хоолгазын (шупту арыннарын) азы келдириишкин шынзылгазын; шериг даңзызында киргениниң бадыткаан хоолгазын;

– орулгаларының дугайында, өнчү-хөреңгизиниң болгаш өнчү-хөреңги байдалдыг хүлээлгелериниң дугайында медээлерни, а ол ышкаш өг-бүлезиниң кежигүннериниң ындыг медээлерин 2009 чылдың 05.18-те РФ-тиң Президентизиниң №559 Чарлыы-биле бадылаан майыын езугаар долдургаш киирер;

– ажылдап (албан-хаап) турган черинден характеристиканы;

– 2009 чылдың 12.14-те Россияның кадык-камгалалсоцхөгжүлде яамызының дужаалы-биле бадылааны №001-ГС/у майык езугаар хамаатының бүрүткеттирген черинде медицина албан чериниң тывысканы түңнели, психоневрология болгаш наркология диспансерлеринден шынзылганы, №086-у майык езугаар медицина шынзылгазын;

– 3,5х4,5 болгаш 4х6 хемчээлдиг, бөдүүн ак саазынга өңнүг кылдыр парлаан, булуң чок ийи-ийи фото-чуруктарны.

Конкурска киржири-биле киирген документилерни 2011 чылдың 06.16-дан 2011 чылдың 07.06-га чедир ажыл хүннеринде 09 шактан 13 шакка чедир база 14 шактан 18 шакка чедир хүлээп алыр.

Конкурс комиссиязы 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, бажың 30, каб. 203 деп адресте ажылдап турар. Айтырыг салыр телефон: 3-36-77.

Серемчиде хорамча чок

ТЕРЕК ХӨВЕҢИ БЕЗИН...

Чай эгезинде теректер аажок чечектелип келир. Кудумчуларга, бажыңнар чанынга, скверлерге терек хөвеңи элбээ-биле чыглыр. Чүгле аңаа эвес, сери кырынга, подвалдарга, сарайларга ол хөвең тырлы бээр, оон туржук соңгалар дамчыштыр бажыңнар иштинче база кирер.

Ол хөвең-биле бичии оолдар, уруглар ойнаарынга аажок ынактар. Чиик болгаш тудунгур, кайнаар-даа ужуга бээр, а сереңги шаккаш, от тудуптарга хензиг отчугаштар ол хөвеңге кончуг дүрген кызаңайны бээр, солуну аажок! А ол «солун оюннуң» кайы хире озалдыын чаштар эки билир бе?

Терек хөвеңи-биле ойнап тургаш өрт өөскүдүп турган фактылар дыка хөй. Кыпсыпкан чөөк «маңнап» бар чоруй бир кывыычал чүүлге —саазынга, кургаг бүрүге... таварышкаш, улуг отту дораан үндүрер. Ооң уламындан «01» деп телефонче дүвүрээн үннер-биле долгаарларның саны көвүдеп турар. Өрт өжүрүкчүлери дораан-на олче чоруптар, чамдыкта бир хонукта 20-ден хөй катап кыйгыртыышкын келгилээр, ооң чылдагааны—терек хөвеңинден өөскээн өрттер болур. Чижээ, бо чылдың июнь 12-де 21 шак 30 минута турда Кызыл хоорайның Салчак Тока кудумчузунда №20 уруглар садындан өрт дугайында дыңнадыг келген. Келгеннер хып турган сарайны көрүп кааннар. Өртке удур албанның ажылдакчыларының шалыпкын хөделиишкиннериниң ачызында өртту үе-шаанда өжүрүп, ооң өөскүүр чорууну болдурбаан. Ооң чылдагааны – чаштарның от-биле оваарымча чок ойнап турганы болган.

Ооң соонда үр-даа болбаанда, Кочетов кудумчузунда Аныяктар скверинде сиген аразынга терек хөвеңи кыва берген. Өрт 15 дөрбелчин метр черни ээлепкен... Шак ынчаар өрт өжүрүкчүлери олут орбааннар.

Улуг улустуң тоомча чок чоруу база маңаа улуг салдарлыг болуп турар дээрзин айтыр апаар. Чамдык кижилер таакпы кывыскан сереңгизиниң хып турар ыяжын, өшпээн сигаретазын кайнаар-даа октаптарын эскерер бис. Өрттүң бир чылдагааны ол.

Хуу ыяш бажыңнарда чурттап турар хамаатылардан дилээвис: бажың чанында чыылган хөвеңче сугдан доктаамал кудуп турар болза эки. Ынчан ооң хенертен кывар чоруу турбас апаар. Өртке удур айыыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагыырынче өрт хайгааралының килдизи кызылчыларны кыйгырып тур.

Р. МОНГУШ,
Кызыл хоорайда өртке удур хайгаарал талазы-биле күрүне инспектору.

КҮШ ЧОК ДЕП САНААР

Аяңгаты ортумак школазын 2004-2005 өөредилге чылында доосканының дугайында **Аяна Владимировна ДОНГАКТЫҢ** адынга тывыскан Б №3905063 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

* * *

Барыын-Хемчик кожууннуң Кызыл-Мажалык №1 школазын 2007 чылдың август 24-те доосканының дугайында **Чойган Анатольевич СҮҮР-ООЛДУҢ** адынга тывыскан 17 АА сериялыг №0002647 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

* * *

Чаа-Хөл ортумак школазын 2010 чылда доосканының дугайында **Айлана Владимировна БАЛГАННЫҢ** адынга тывысканы 17 АБ 0001255 аттестаттың болгаш ЕГЭ түңнелдериниң дугайында №6890014 херечилелдиң читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

* * *

Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы ортумак школазын 2005 чылда доосканының дугайында **Артыш Владимирович КУУЛАРНЫҢ** адынга тывыскан кол ниити-билиг дугайында №Б-3802483 аттестаттың читкенин барымдаалааш, ону **күш чок** деп санаар.

ДЫҢНАДЫГЛАР

Тыва Республиканың муниципалдыг району Сүт-Хөл кожууннуң чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизинче Россия Федерациязының хамаатызы **Ай-Чүрек Артурович Донгактан** Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы суурунуң Байысклаң кудумчузу, 103 деп адресте чурттакчылыг суурларның ажыглалдыг черлеринден ниити шөлү 1200 дөрбелчин метр чер участогун (шөлдү чижеглеп санаан, чер участогунуң хемчээли чер ажылдарының чоруттунган түңнелдери-биле тодараттынар) хуу чуртталга бажыңын тудуп алыры-биле 5 (беш) чыл дургузунда арендага бээрин дилээн билдириишкин киргенин сонуургалдыг хамаатыларга дыңнадып тур.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдириишкинни Сүт-Хөл кожуун муниципалдыг районнуң чагыргазы хүлээп алыр.

* * *

Тыва Республиканың муниципалдыг району Сүт-Хөл кожууннуң чагыргазының тудуг болгаш өнчү башкарар килдизинче Россия Федерациязының хамаатызы **Шораан Хүлер-оолович Ондардан** Сүт-Хөл кожууннуң Суг-Аксы суурунуң Байысклаң кудумчузу, 105 деп адресте чурттакчылыг суурларның ажыглалдыг черлеринден ниити шөлү 1200 дөрбелчин метр чер участогун (шөлдү чижеглеп санаан, чер участогунуң хемчээли чер ажылдарының чоруттунган түңнелдери-биле тодараттынар) хуу чуртталга бажыңын тудуп алыры-биле 5 (беш) чыл дургузунда арендага бээрин дилээн билдириишкин киргенин сонуургалдыг хамаатыларга дыңнадып тур.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдириишкинни Сүт-Хөл кожуун муниципалдыг районнуң чагыргазы хүлээп алыр.

* * *

Эрзин кожууннуң чагыргазынче хамааты **Урана Чульдумовна Ондардан** Тыва Республика, Эрзин кожуун, Эрзин суур, Иргит Шагдыржап кудумчузу, бажың №24, кв.2 деп адресте (адрестиг угшии билдингир) чурттакчылыг суурларның черлеринден кадастр дугаары 17:16:0301 033:0123 чер участогун бажың чанының участогу кылдыр ажыглаарының (тускайлаарының) чөпшээрели-биле кады өнчү кылдыр бээрин дилээн билдириишкин кирген.

Күштүг болуп турар хоойлужудулга езугаар бо медээни парлаанындан бээр 30 хонук дургузунда аңаа удурланган билдириишкинни Эрзин кожууннуң чагыргазы хүлээп алыр.

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ТАРИФТЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ АЛБАНЫНЫҢ ДОКТААЛДАРЫ

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының доктаалдарын күш чок болдурарының дугайында

2011 чылдың июнь 10 №42 Кызыл хоорай

Тыва Республиканың Чазааның 2007 чылдың май 15-те №604 доктаалы-биле бадылааны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында дүрүмге, 2011 чылдың июнь 10-да Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар черинин №8 протокол шиитпиринге үндезилээш, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының **доктаадыры болза:**

1. Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дараазында доктаалдарын күш чок болдурар:

— 2011 чылдың апрель 22-де «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2011 чылда электри энергиязының магадылалдыг чедирикчизинге саарылга немелдезин тургузарының дугайында» 2010 чылдың декабрь 30-де №78 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында» №19;

— 2011 чылдың май 13-те «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2011 чылда четки организацияларының аразынга бот-боттары-биле санажылгага электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаның тус-тус тарифтерин доктаадып тургузарының дугайында» 2010 чылдың декабрь 30-де №79 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында» №23;

— 2011 чылдың май 13-те «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2011 чылда Тыва Республиканың четкилери-биле электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның чаңгыс аай (котел) тарифтерин доктаадып тургузарының дугайында» 2010 чылдың декабрь 30-де №80 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында» №24;

— 2011 чылдың май 13-те «Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «Инвестиция капиталының орулгалыының аргазы-биле санаттынган четки организацияларынга электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаның үр хуусаалыг тарифтериниң дугайында» 2010 чылдың декабрь 30-де №81 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында» №25.

2010 чылдың декабрь 30-де Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2011 чылда электри энергиязын четки организацияларының аразынга санажылга кылыры-биле дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның тус-тус тарифтерин доктаадып тургузарының дугайында» №79 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2011 чылдың июнь 10 №44 Кызыл хоорай

2010 чылдың декабрь 27-де Россия Федерациязының Чазааның №1172 доктаалынга дүүштүр база 2007 чылдың май 15-те Тыва Республиканың Чазааның №604 доктаалы-биле бадылааны Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының дугайында дүрүмге, 2011 чылдың июнь 10-да Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар черинин № 8 протокол шиитпиринге үндезилээш, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылдың декабрь 30-де Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «2011 чылда электри энергиязын четки организацияларының аразынга санажылга кылыры-биле дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның тус-тус тарифтерин доктаадып тургузарының дугайында» №79 доктаалының №1 капсырылгазын №1 капсырылгазының чаа эдилгезин бижип, өскерилгелерни киирер.

2. Бо доктаалдың күштүг чоруу 2011 чылдың май 1-ниң соонда тыптып келген эрге-хоойлу харылзааларынга хамааржыр.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2011 чылдың июнь 10-да №44 доктаалының №1 капсырылгазы

Электри энергиязын четки организацияларының аразынга санажылга кылыры-биле дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның тус-тус тарифтери *

Четки организацияларының ады	Ийи ставкалыг тариф		Чаңгыс ставкалыг тариф
	электри четкилерин тутканы дээш ставка[1]	технологтуг чарыгдалдарның (чидириглерниң) төлевириниң ставказы	
	руб./МВт-айда	руб./МВт-шакта	руб./МВт-шакта
1	2	3	4
«Тываэнерго» ААН–ТР-ниң «РЭК»КУБ	289243,28	68,38	557,47
«Тываэнерго» ААН–«28 ЭС» ААН	107095,05	23,02	169,60

[1] Электри четкилерин тударының тус-тус тарифтерниң ставказын Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының шиитпирин езугаар айыттынган күчүге (МВт-ге) санаан.

Тайылбыр.

Четки организацияларының аразында санажылгага электри энергиязын дамчыдар талазы-биле бо доктаалдың капсырылгазында айыттынган тус-тус тарифтерни электри четкилерин тударынга чарыгдалдарны болгаш электри энергиязын дамчыдып турда технологтуг чарыгдалдарның (чидириглерниң) төлевиринге чарыгдалдарны барымдаалап, тодараткан.

Тарифтерни НӨУ чок айыткан.

2010 чылдың декабрь 30-де Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «Четки организацияларынга электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның инвестиция капиталының орулгалыының аргазы-биле санаан үр хуусаалыг тарифтериниң дугайында» №81 доктаалынга өскерилгелер киирериниң дугайында

2011 чылдың июнь 10 №46 Кызыл хоорай

2010 чылдың декабрь 27-де Россия Федерациязының Чазааның №1172 доктаалынга дүүштүр база 2007 чылдың май 15-те Тыва Республиканың Чазааның №604 доктаалы-биле бадылааны Тыва Республиканың тарифтер талазы-биле албанының дугайында дүрүмге, 2011 чылдың июнь 10-да Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының баштаар черинин №8 протокол шиитпиринге үндезилээш, Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының **доктаадыры болза:**

1. 2010 чылдың декабрь 30-де Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының «Четки организацияларынга электри энергиязын дамчыдарының талазы-биле ачы-дузаның инвестиция капиталының орулгалыының аргазы-биле санаан үр хуусаалыг тарифтериниң дугайында» №81 доктаалының №1,2 капсырылгаларын №1,2 капсырылгаларының чаа эдилгези-биле бижип, өскерилгелерни киирер.

2. Бо доктаалдың күштүг чоруу 2011 чылдың май 1-ниң соонда тыптып келген эрге-хоойлу харылзааларынга хамааржыр.

Удуртукчу Е. КАРАТАЕВА.

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2011 чылдың июнь 10-да №46 доктаалының №1 капсырылгазы

Электри энергиязын дамчыдар талазы-биле ачы-дузаны чедирип турар инвестиция капиталының чедингириниң аргазын ажыглап турар четки организацияларынга башкарылганың үр хуусаалыг параметрлери

№	Россия Федерациязының субъектизиниң четки организациязы	Чылы	Операция чарыгдалдарының бааза деңнели	Операция чарыгдалдарының ажыктының индекизи	Инвестиция капиталының хемчээли	Арыг орулга капиталы	Инвестиция капиталын чедиреринин нормазы		Орулганың регион коэффициентизи		Инвестиция капиталын эгидериниң хуусаазы	Саткан бараанның идегелдииниң болгаш шынарының деңнели
							НДі	НД	РКі	РК		
			млн.руб	%	млн.руб	млн.руб	%	%	%	%	чыл	
1	«Тываэнерго» ААН	2011	377	1	972	30	6	12	-	-	35	0,1119/1,0102
		2012	399	1	897	34	9	12	-	-	35	0,1119/1,0102
		2013	422	1	823	39	11	11	-	-	35	0,1110/1,0102
		2014	447	1	888	47	11	11	-	-	35	0,1102/1,0102
		2015	473	1	1 026	54	11	11	-	-	35	0,1092/1,0102

Тыва Республиканың Тарифтер талазы-биле албанының 2011 чылдың июнь 10-да №46 доктаалының №2 капсырылгазы

Башкарылганың үр хуусаалыг үезинде четки организацияларының эргежок чугула ниити орулгазы (чидириглер төлевирлерин санаваска)

№	Россия Федерациязында четки организациязының ады	Чылы	Чидириглер төлевирин санаваска четки организацияларының эргежок чугула ниити орулгазы
			муң рубль
1	«Тываэнерго» ААН	2011	679252
		2012	780852
		2013	935330
		2014	1083922
		2015	1289998

Прокурор хыналдазы

САЙГАРЛЫКЧЫЛАРНЫ ТОРГААН

Тыва Республиканың найысылалы Кызыл хоорайда чөпшээрел документилери чок ажылдап турар объектилерни илередир талазы-биле хыналданы Кызылдың прокуратуразы кылган.

Ажылдап турар-даа болза, чогуур чөпшээрел документилери чок өнчү-хөреңги объектилери бар дээрзин Кызыл хоорайның мэриниң оралакчызы прокуратурага дыңнаткан. Аңаа үндезилээш, кылган хыналданың түңнелинде чамдык сайгарлыкчылар оларга өнчү эргелиг кылдыр хамааржыр чер участоктарынга 243 дөрбелчин метр шөлдүг садыг оран-савазын болгаш бүдүрүлгеге 671 дөрбелчин метр шөлдүг тудугну кылгаш, ажыглап турар болган.

Херектиң ужуру чүл дээрге, доозулбаан тудугнуң айыттынган объектилерин сайгарлыкчылар материалдыг орулга киирип алыр сорулга-биле Россия Федерациязының Хоорай тудуушкун кодекизин хажыдып ажыглап турар болган. Объектилерниң чамдык шөлдерин ажыглалче дужаавайн чыда-ла, хуу сайгарлыкчыларга арендага берген.

Федералдыг хоойлужудулганы хажыдар чорукту чайладар талазы-биле негелдени Кызыл хоорайның прокурору сайгарлыкчыларга киирген. Оон аңгыда оларга хамааарыштыр РФ-тиң Административтиг чурум хажыдыышкыннарының дугайында кодекстиң 9.5 чүүлү-биле—объектилерни тударының, хүлээп алырының болгаш оларны ажыглалче киирериниң доктааттынган чурумун хажытканы дээш административтиг херекти оттурган. Кызыл хоорайның прокурорунуң билдириишкинин Тыва Республиканың Арбитраж суду хандырган. Хажыдыышкын кылган хуу сайгарлыкчылар торгаткан.

Аида ХОВАЛЫГ,
Кызыл хоорайның прокурорунуң улуг дузалакчызы.

ШЫН Индекс 667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100.

ТУРГУЗУКЧУЗУ: Тыва Республиканың Чазаа.
Кол редактор С.С.МОНГУШ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ ТЕЛЕФОННАРЫ: Кол редактор—2-01-35, редакторнуң оралакчызы — 2-19-87, тел: факс (394-22) 2-17-94, бухгалтерия — 2-17-91. e-mail:shyntuva@mail.ru; shyntuva@yandex.ru;
КИЛДИСТЕР: ниитилел-политиктиг килдис—2-18-10, культура, өөредилге — 2-03-88, чагаа — 2-17-09, көдээ ажыл-агыйы — 2-17-09 очулга — 2-03-87, үлетпүр — 2-40-77.
Солун келбейн барганда, 3-14-94 телефонче долгаар.
Неделяда үш катап үнер. Хемчээли парлаан 3 ама.
Тираж 8650. Чагыг 66. Номерни парлалгаже дужааганы: график езугаар — 21.00, херек кырында — 20.00.

АГАР САНЫВЫС: № 40703810900000010000 ОАО НКО "Тувакредит", Кызыл ИНН—1701008465; корр сч 30101810700000000740 БИК 049304740.
Россия Федерациязының Парлалга, телерадио-дамчыдылга болгаш массалыг коммуникациялар херектериниң талазы-биле яамызының Ортаакы Сибирьде регионнар аразының девискээр эргелели «Шын» солунну 2004 чылдың май 14-те эде бүрүткээн.
Херечилелдиң дугаары — ПИ № 16-0510. Индекс 11530, 31730.
«Тываполиграф» ААН-ге парлаан. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко, 1).
Солунда парлаттынган материалдарның авторларының бодалдары редакцияның туружу-биле дүүшпейн барып болур. Айыттынган саннары болгаш өске-даа фактылары, дыңнадыглары дээш авторлар боттары харыылаар.